

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

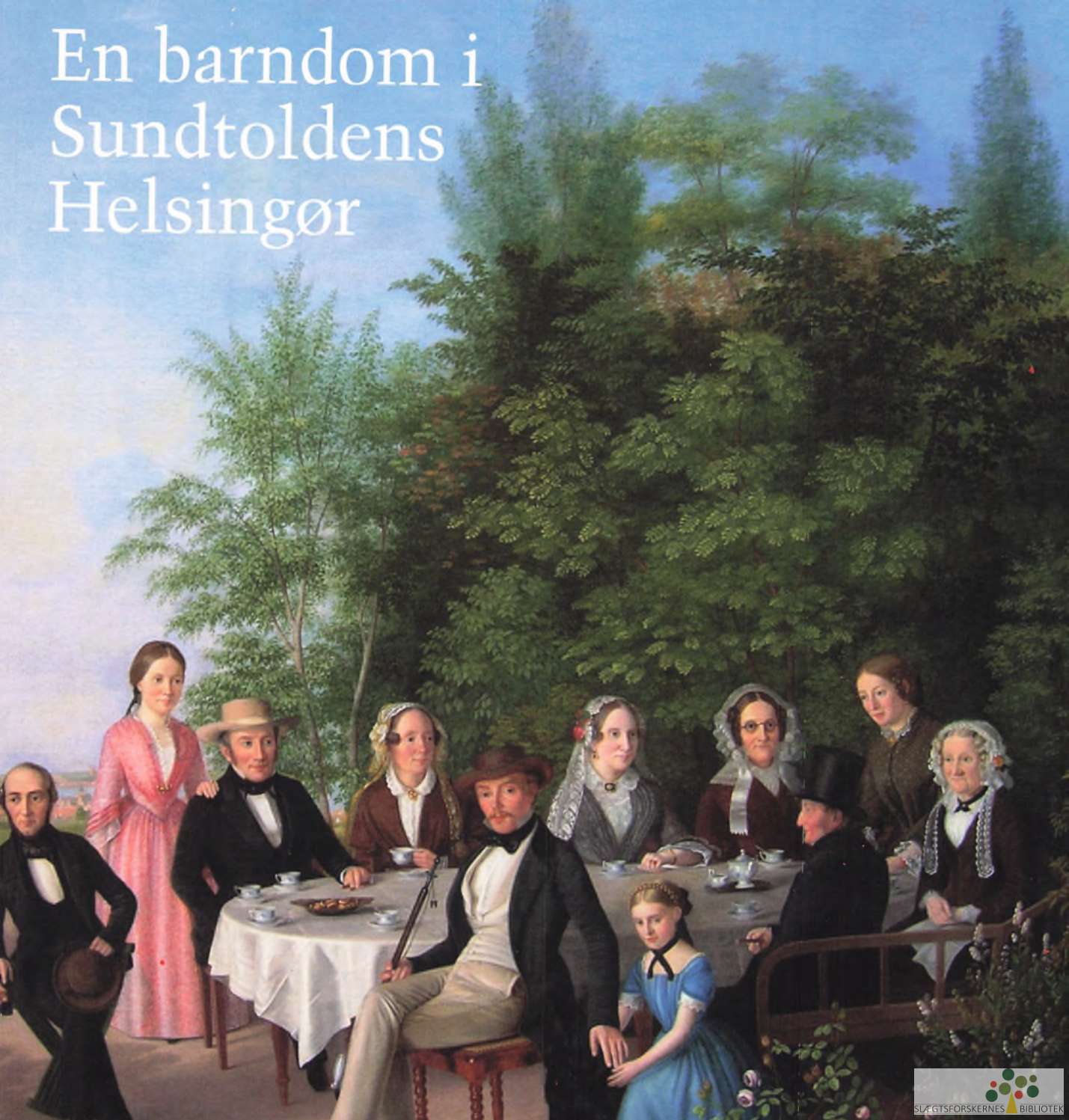
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

En barndom i Sundtoldens Helsingør

En barndom i Sundtoldens Helsingør

Hildegard Rázga:

En barndom i Sundtoldens Helsingør

Hildegard Rázgas barndomserindringer er publiceret og redigeret af Birger Mikkelsen og udgivet første gang i 1985 på Nordisk Forlag for Videnskab og Teknik i Helsingør. Anden udgave er trykt og udgivet af Nofoprint 2010.

Redaktion: Lars Bjørn Madsen og Kristian Lyng, Helsingør Kommunes Museer.

Noter udarbejdet af Lars Bjørn Madsen og Kristian Lyng.

© Nofoprint

og Helsingør Kommunes Museer 2010.

ISBN: 87-88245-12-8 (1. udgave 1985)

EAN: 978-87-88245-81-3 (2. udgave 2010)

Omslaget:

I 1844 købte købmand og skibsklarerer Johan Peter Lundwall en grund på markjorderne uden for Helsingør og her byggede han i 1850'erne sit nye landsted, »Belvedere«. Familien boede til daglig i Strandgade 92–94 (nu nedrevet). Dengang skulle man ikke langt væk fra byen for at være i landlige omgivelser – som det ses af Johan Frederik Møllers store maleri fra 1855 af familien Lundwall i Belvederes have med vid udsigt over markerne til sundtoldsbyen og Øresund med Sveriges kyst i baggrunden. Til venstre (omslagets bagside) ses den stadig eksisterende villa.

Ved det veldækkede bord ses forrest, i blå kjole og med fletningerne strammet over den glatte frisure, datteren Hildegard med familiens hund, Diego. På stolen ved siden af hende sidder købmandens eneste søn, James Webster, der synes at have lagt en beroligende hånd på hunden. Familiefaderen sidder på den anden side af bordet iført lys, bredskygget hat. Det må være datteren Emilie Cathrine, der står i rød kjole bag faderen. Ved siden af Lundwall sidder hustruen, Cathrine Marie. Til højre for hende ses Lundwalls søster, Tine Grove, derefter Lundwalls mor og den ældste datter, Isca Christine, der blev gift med den skånske proprietær Willem van Aller, som

var af gammel helsingørsk skibsklarererslægt. På bænken sidder familiens gamle veninde Jane Clark, og ved siden af hende fru Lundwalls bror, færgemand Lars Svendsen Gundersen. Yderst til venstre står døtrene Marie Louise, der blev gift med toldinspektør Sophus Gradmann, og Asta Angelica, der var den ungarsk fødte konsul Paul Julius Rázgas første hustru, og som døde i barselseng. P. J. Rázga blev sidenhen gift med Hildegard.

De to mørkkledte, lidt akavet siddende herrer mellem de to piger og bordet er Tycho Grove (t.v.) og fru Lundwalls halvbror, lægen Niels Peter Møller (t.h.), hvem Tycho Grove byder en pris snus. Niels Peter Møller udvandrede til Chile – og havde rent faktisk været der længe, da billedet blev malet.

Som så mange andre af Helsingørs prominente borgere fik Lundwall J.F. Møller til at forevige familien på lærredet, her praktisk nok på eet og samme store lærred. Maleriet, som nu findes på Museet Skibsklarerergaarden, er en naiv, men meget ægte og rørende skildring af en byfamilie, der har opdaget landliggerlivets glæder. De har dog ikke ændret på det stive og formelle søndagstøj, og fra stuen har de ladet både møbler, damaskdug og kosteligt porcelæn bringe ud i den lune krog af haven, hvor træer og buske giver skygge.

En barndom i Sundtoldens Helsingør

Erindringer af Hildegard Rázga, født Lundwall
1842–1932

Langt op i det 19. århundrede var havnen sundtoldbyens hjerte. C.F. Sørensens prægtige maleri viser havnen i 1855, to år før Øresundstoldens ophævelse. Til venstre ses Helsingør Vandkompagnis lille vandaftapningshus, hvorfra skibene fik leveret frisk vand. Bag dette lille hus ses mansardtaget af Øresunds Toldkammer, Helsingørs største arbejdsplads. Den anden lille bygning i midten af maleriet er karantænehuset ved toldkammerets lille skibbro. Foran Kronborg ses Jacob Hansen Løves træskibsværft. Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab.

Forord

Ophævelsen af Øresundstolden i 1857 var et signal om, at Helsingørs 400-årige historie som international handelsby og ankerplads var ved at være slut. Dampskibene overtog fragtfarten, og dem kunne man ikke sinke

ved Kronborg med bureaukratisk toldeklarerung. Havene skulle være frie og åbne, så de tekniske nyskabelser kunne gøre deres hurtige rejser. Sejlskibene blev dog ikke udkonkurreret fra det ene år til det andet, så

endnu i 1900-tallets første årtier kunne man opleve Helsingør havn som et vildnis af maste på sejlerne, der havde søgt ly for storm eller isgang. Der var også stadig forretninger at gøre med skippere, der skulle have proviant og ferskvand. Havarister skulle ophuges eller repareres, og der kom store og små skuder med ladninger til byen og egnen. Et for et lukkede de gamle skibsklarerer- og søhandelshuse, men det var en proces, der strakte sig over hele den lange periode, hvor

sejlskibene blev fortrængt. Nogle af skibshandlerne gav sig til at sælge brændsel og trælast i lokalområdet, og i K.F. Marstrands eventyrlige butik og mørke lagerrum holdt man sundtoldtidens traditioner i ære til ind i 1970'erne. Lydhøre forretningsmænd, som skibsklarerer Edvard Thune, fornemmede i 1857, at Helsingør var gledet ind på en dalende kurve, hvor den internationale handelsby ville synke ned til at blive en dansk provinsby af middelklassen. Thune flyttede sin virksomhed til København, hvor han gjorde sig gældende som grosserer, men mange af hans kolleger blev. De så omsætningen gå ned, de ansatte blive færre og ældre og stilheden brede sig over udhuse og gårdspladser. Der blev langt mellem de klemte med klokken over butiksdøren, som fortalte, at en skipper var gået i land og at han ville beværtes og bestille varer. Man satte selv fordringerne ned og levede beskedent mellem klenodierne af sølv, mahogni og krystal fra de store dage. Og man mødtes på kajen, der endnu ikke var forvandlet til gennemfartsvej for biler, men som var arbejdsplads for waterclerks og bådførere, lodser og provianteringshandlere, hjulfærgfolk og havneassistenter.

Helsingør havde sidst i 1700-tallet og i de første år efter 1800 oplevet strålende tider – den korte højkonjunktur, der gav stof til alle sagnene om sundtoldtidens pragt og luksus. Englænderkrig 1807–14 og statsbankerot i 1813 markerede omslaget til en hård krise, der varede til ind i 1830'erne, da sundtoldens sidste gode år begyndte. De skulle komme til at vare lige til 1857, hvor tolden forsvandt for altid, mens Helsingør begyndte at se sig om efter en anden fremtid. Den sidste blomstringstid kom til at ligne en lun sensommer, hvor de kloge sørgede for at få modne frugter bragt i hus og gemt sikkert væk. Alle ambitioner om et helsingørsk handelsari-

Den stadig eksisterende havnekran blev opsat i 1862 og var et markant tegn på nye tider efter sundtoldens ophør. De nye tider viser sig også på den anden side af havnen, hvor nordre mole benyttes til oplag for kul til de nye dampskibe med rygende skorstene. Ellers er alt ved det gamle, og på værftet kølhales skibene stadig. Akvarel af ukendt kunstner ca. 1862. Helsingør Kommunes Museer.

stokrati var opgivet, men til gengæld indrettede de, der kunne, sig i solid borgerlig velstand, der foretrak det komfortable for det ekstreme. Byens bourgeoisie på nogle få hundrede medlemmer indrettede sig i de gårde og blandt de antikviteter, de havde arvet. De glædede sig ved et vidt udviklet familieliv, de var venner, forretningsforbindelser og selskabeligt bekendte og de udgjorde et fællesskab, som omsluttede Strandgades og Stengades herskabshuse. Familiefester, klubballer, midt-dagsselskaber udflugter og visitter var adspredelser i den roligt glidende tilværelse, men også bekræftelser af samhörigheden. Det lille, lukkede borgersamfund skal nok have virket kvælende på nogle individualister, men for et barn har det været et trygt og idyllisk sted at vokse op.

Trygheden og idyllen blev genoplevet af Hildegard Rázga, da hun i 1920'erne satte sig til at skrive de barndomserindringer fra sundtoldtidens Helsingør, som her er publiceret for første gang. Hildegard Rázga havde læst Martinus Galschiøts livfulde bog »Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede« – med undertitlen »Studier og Erindringer« – da den udkom i 1921. Hun, der var to ældre end Galschiøt, blev inspireret til at give sin version af det samme stof ved at fortælle om sin barndom og ungdom i en af Strandgades skibsklarerergårde. Sparsommelig som hun var, tog hun en kasseret protokol fra K.F. Marstrands Eftf. – hendes afdøde ægtemands firma – og skrev løs. Det triste og tragiske lukkede hun ude, og kun familien, bekendtskabskredsen og byens liv, set på sikker afstand, kom med. En række sørgeligt konkrete sociale forhold nævnes ikke i hendes manuskript, der til gengæld giver en meget personlig og tidstypisk skildring af en glad og god barndom i et hjem, som allerede i 1920'erne

Hildegard Rázga, fotograferet i enkedragt efter hendes mand, konsul Rázgas død i 1912.

var fjern historie. Fru Rázgas far var skibsklarerer Johan Peter Lundwall, der var født i Helsingør i 1801 som søn af en indvandrer fra Sverige, høker og værtshusholder Svend Lundwall. Det lykkedes den unge Lundwall at hæve sig over høkerkælderens beskedne miljø, da han blev antaget som kontorist i skibsklarererhuset »Salig Arent van Deurs' Enke«, der havde kontorer i Stephan Hansens Palæ, Strandgade 95. Adressen som genbo til Øre-

Helsingør var i Hildegard Rázgas barndom en overskuelig størrelse, der holdt sig inden for den århundredgamle bygrænse med Fiolgade og Kongensgade yderst mod markjorderne. Familien Lundwalls boliger (Belvedere og Strandgade 92–94) er fremhævet på kortet med røde tal som henholdsvis nr. 1 og 2. Udsnit af topografisk kort fra 1857. Kort- og Matrikelstyrelsens arkiv.

sunds Toldkammer, der hvor nu »Trekanten« og havnebassinet er, kunne ikke være bedre. I 1834 ville kong Frederik VI fremme handelen ved at gøre skibsklarering til frit erhverv uden svendep prøve, borgerbrev og nærings-skat. Det var en chance, der i de følgende år blev grebet af en snes unge kontorister og andre ansatte fra de etablerede huse. En del af de nye firmaer fik en kort tilværelse, men to blev gode forretninger. Den ene blev skabt

af Lundwall, den anden af den jævnaldrende K.F. Marstrand, som havde været på kontoret i et andet klarererihus.

Lundwall havde allerede 1830 købt ejendommen Strandgade 92, hvor et engelsk firma havde haft domicil i mere end 50 år. I 1835 udvidede han med Strandgade 94, som hidtil havde været en ubebygget havne-plads med bolværk i stranden for ejendommen »Pumpen«, Strandgade 89. Nu brugte

Johan Peter Lundwall (1801–67) er malet, da han var på sin højde som ejer af en stor og travl skibsklarerergård i Strandgade og af landstedet Belvedere. Dertil kom glæden over det lykkelige liv i familien med seks børn.

Lundwall sin grund til at bygge et enetages hus med værelser i et højt mansardtag – et af de talrige »skipperhoteller« i Strandgade. Fru Rázga fortæller, at der i Strandgade 92–94 var 42 værelser, så der var husly både til en stor familie, tjenestefolkene og de sejlskibsførere, der trængte til en nat eller to på land. Lundwalls principal hjalp sin kontorist i gang med egen forretning. Nogle af de norske kaptajner, som traditionelt søgte til van Deurs, blev sendt over gaden med deres indkøbslister, og andre blev indlogeret, fordi Stephan Hansens Palæ sikkert kun havde gæsteværel-

Cathrine Marie Gundersen Appelroed (1800–88) blev i 1829 gift med Johan Peter Lundwall. Hendes far var kvartermester i flåden og siden færgemand i Helsingør Niels Gundersen Appelroed, som døde 1808.

ser til de største kunder. På dette grundlag opbyggede Lundwall sin solide virksomhed, som han – da provianteringssalget begyndte at dale – udvidede med parter i den store sejlskibsflåde, der havde Helsingør som hjemmehavn. I 1829 havde Lundwall giftet sig med den 29-årige helsingørske færgemandsdatter Cathrine Marie Gundersen Appelroed, og 1829–42 fik parret syv børn, seks døtre og en søn. Yngst af flokken var Hildegard Theodora Augusta, der blev født 12. maj 1842, og som altså var 15 år, da sundtolden blev ophævet. Det var den senere fru Rázga!

Dette fotografi i ringe kvalitet er et af de få eksisterende, der viser begge de to ejendomme, som var Hildegard Razga's barndomshjem, Strandgade 92-94. Her ses Strandgade fra hjørnet af Sophie Brahesgade. Den lave bygning forrest i den nu nedrevne karré er nr. 96

Allerede i 1700-tallet var byens storhandlende begyndt at skaffe sig landsteder, hvor de kunne nyde sommeren. Prøvesten, Fredsholm og Montebello er eksempler på lokaliteter med en sådan forhistorie. Dette eksempel fulgte Lundwall i 1844, da han erhvervede nogle jorder uden for byen og nogle år efter lod ejendommen Belvedere bygge. Det blev et grundmuret, træbeklædt hus i to etager med veranda og balkon, rummeligt, som husstandens størrelse nødvendiggjorde, og prydet med snirklede udskæringer og tremeværk. Det ligger endnu ved Rogertsvej, og

man kan – trods senere ændringer – se, at her har ikke været tale om vild luksus, men om et fornuftigt sommerhus til en stor familie. Belvederes jorder blev udstykket og bebygget i løbet af 1930'erne, så det er helt umuligt at danne sig et begreb om omgivelserne, da Hildegard Rázga var barn. Dengang var bebyggelsens grænse Fiolgade og Kongensgade, og for at komme til Belvedere måtte man fra Svingelpport følge den gamle, mætlige Kongevej et stykke. Så skulle man gå ad en sti mellem marker og udyrkede områder, indtil man nåede trævillaen, som lå alene på en åben bak-

Ved udbruddet af krigen i 1939 lå karréen mellem Strandgade og Havnegade hen som en stor åben plads. Hildegard Rázgas barndomshjem var borte for altid. Kun Helsingør Fiskehus i Havnegade havde fået en stakket frist til at fortsætte sin forretning i den sørgelige rest af det fordums tre-etages hus.

ketop. Fra haven og verandaen havde man fri udsigt ned over byen, Kronborg og Øresund. På disse steder – i Strandgade og på Belvedere – levede Hildegard Rázga i sin barndom og ungdom, og det er dem, der er den idylliske baggrund for hendes skildringer. Det skinner igennem, at faderens sidste år blev triste, så her standser hendes beretning. Lundwall døde i 1867, og året efter giftede hans yngste datter sig med den ungarsk fødte Paul Julius Rázga, der var nevø af K.F. Marstrand². Rázga havde tidligere været gift med en ældre Lundwall-datter, men hun døde i barselseng. Hildegard Rázga tier om denne tragedie og om sit senere liv, men det skal her

fortælles, at hun i sit ægteskab fik to døtre og en søn. Den ene datter blev gift med chefen på Wiibroes Bryggeri, brygger Carl Heise, den anden, som blev lærerinde, døde ugift; sønnen blev ingeniør i Store Nordiske Telegrafsekselskab. Rázga blev af K.F. Marstrand i 1877 gjort til medejer af dette firma, som han ledede til sin død i 1912. I 20 år boede Hildegard Rázga på førstesalen over Marstrands butik i Strandgade 71; her skrev hun sine erindringer, og her døde hun den 20. april 1932. Belvedere blev i 1869 solgt for 1.500 rigsdaler, og også skibsklarerfirmaet gik over på nye hænder, men fortsatte til 1884, som J.P. Lundwalls Eftf. Enkefru Lundwall levede til 1888 og stod hvert år på byens skatteliste med en indtægt, som for 1868 blev opgjort til 3.500 rigsdaler, men som derpå blev mindre fra år til år.

Ejendommen Strandgade 92 og 94 blev nedrevet sammen med hele den bevaringsværdige karré mellem Strandgade og Havnegade i 1939 efter Jernbanehotellets brand i 1938. Kommunen havde nemlig længe ønsket at udvide Havnegade, hvilket krævede nedrivning af karréens østlige husrække, og efter branden i denne ene bygning fik man en kærkommen lejlighed til at rydde det hele, ikke alene for at kunne udvide Havnegade, men også for at kunne opføre et – heldigvis aldrig realiseret – moderne forretnings- og hotelbyggeri på grunden. På hele området, hvor der nu er parkeringsplads foran Toldkammeret og Sveasøjlen, var der skibsklarerergårde og mere beskedne ejendomme med »Skibet« som facade mod den sløjfede videreførelse af Brostræde ned til havnebassinet. Det hele forsvandt i nedrivningsarbejdets støvskyer, og med det også gården, hvor familien Lundwall boede. Tilbage er et enkelt fotografi eller to og Hildegard Rázgas erindringer.

Birger Mikkelsen

Forord til 2. udgave

I 1985 fik ugeavisen Nordsjællands nu afdøde redaktør, Birger Mikkelsen, den glimrende idé at publicere Hildegard Rázgas dengang aldrig publicerede erindringer. Mik, som han kærligt kaldtes af helsingoranerne, var stærkt interesseret i sin bys historie, og kunne med rette betegnes som den ny Martinus Galschiøt. Uden faghistorikernes universitetsbefalede higen og søgen i det primære kildemateriale, kastede såvel Galschiøt som Mik sig lige ud i fortællingens kunst, og med det klare forfatter talent, som de begge besad, resulterede det i en række meget fine bøger om vor gamle sundtoldsbys historie og virksomhed.

Hildegard Rázgas, af Birger Mikkelsen redigerede og illustrerede erindringer fik fornyet interesse med etableringen af Museet Skibsklarerergaarden i Strandgade 91. Hurtigt blev restoplaget udsolgt, og behovet for en ny udgave meldte sig snart, og naturligt fulgte ønsket om at forbedre bogens illustrationer, når nu lejligheden bød sig.

Den her foreliggende anden udgave er derfor forsynet med mange nye illustrationer, der underbygger teksten, ligesom de tidligere illustrationer er blevet forbedret med nutidens teknik og så vidt muligt gengivet i deres originale farver. Også Birger Mikkelsens beskri-

Den purunge Hildegard Rázga fotograferet i 1850'erne.

velser af begreber, personer og steder i teksten, som Hildegard Rázga naturligvis ikke behøvede at forklare sine samtidige læsere nærmere, er suppleret med yderligere oplysninger, som af praktiske grunde er sat som slutnoter.

Lars Bjørn Madsen, november 2010

Unnas Hjørne måtte i 1890 vige for den stadig eksisterende toldkammerbygning (nu kulturhus). Hjørnebygningen Strandgade 78 med de karakteristiske vinduer, havde Simon Unna ladet bygge omkring 1825. Her havde han kontor og bolig. Forrest til venstre ses i ejendommen Strandgade 77, der i kælderen huser J. Juels Grønhandel. Ved Unnas hus sidder en af byens mange grønhandlensker.

I

Jeg har jo levet i Sundtoldens glimrende dage. Jeg husker godt den store trafik her var med fremmede søfolk. Tit kunne over den halve havn være fuld af både med matroser, som talte alle mulige sprog. Ja, næsten daglig udartede det sig til blodige slagsmål; især når her var mange spaniere imellem søfolkene; for de trak straks kniven frem. Således blev en gang en spanier stukket ihjel af en kammerat henne på Unnas hjørne.³

Far [Johan Peter Lundwall] havde een af de største forretninger med skibsklarering og proviantering i byen. Vor husstand var dengang stor. På kontoret var elleve kontorister, en vinkyper havde vi og tre karle foruden kusken. Af kvindelig betjening en husjomfru og tre tjenestepiger, en barnejomfru til os børn og en guvernante. Vort hus [Strandgade 92–94] var meget stort. Man vil næppe tro mig, når jeg siger, at vi havde 42 møblerede rum, deri naturligvis iberegnet alle kontorerne, kontoristernes, pigerens og karlenes værelser. Ja, og så havde vi et par gæsteværelser, for vi havde jo mange gode venner også i København og på landet. I de store værelser, loftsrum etc., var der en dejlig stor tumleplads for os børn. Dog var det med en vis ængstelse, vi vovede os ind i en del af huset, som sjældent var beboet, og hvor vore piger påstod, at det spøgede. De henreg-

Hildegard Rázgas barndomshjem, Strandgade 92-94, lå i den østligste ende af gaden. Faderen, J.P. Lundwall, begyndte sit virke som handelsfuldmægtig med bopæl i Strandgade 92, som han havde købt af købmand Brown. Her boede han i 1834 med sin mor, Marie Lundwall, og sin hustru, Catharina (Cathrine) Marie Gundersen, og parrets to børn, James og Isca. Desuden boede her 4 tjenestefolk, en handelslærling, en vinkyper og en handelsbetjent. I 1835 købte Lundwall den tomme nabogrund, Strandgade 94, og samme år byggedes det her viste hus med mansardtag på grunden. I 1840 bor den 39-årige Lundwall i den udvidede ejendom sammen med familien, der nu tæller 6 børn foruden hans nu 62-årige mor. At det har været nødvendigt med to naboejendomme, ses af det betydelige antal ansatte, der i 1840 bor her, nemlig 7 tjenestefolk, inklusive husjomfruen, samt nu tre handelsbetjente/kontorister. Dengang var det normalt, at de ansatte boede hos arbejdsgiveren.

nede en del af spøgeriet til en gammel himmelseng, som de sagde, at man aldrig fik lov til at ligge rolig i en hel nat. På et bestemt klokkeslæt blev man hældt ud på gulvet. Så var der også en meget gammel servante. De påstod, at en mand havde skåret halsen over på sig ved siden af den, og at han havde lænet sig ud over vandfadet og ladet blodet løbe deri. De sagde, de havde hørt det risle i vandfadet om natten. En lidt troværdig historie. Som om et menneske, der vil aflive sig, stiller sig op for en servante og lader blodet løbe ned i et vandfad for ikke at plette gulvet. Vi børn var, på grund af al den snak, bange for den del af huset. Der var især en mørk trappe, vi meget nødig ville komme i nærheden af. Ganske sikkert hørte man nogle underlige lyde der om natten. Døre, der sloges i, møbler der blev flyttet omkring med. Ja, jeg har selv tit hørt det, og endnu kan jeg om natten drømme om det, og jeg vågner da op med hjertebanken. Min hund Diego havde engang fået olie, da han ikke var rigtig rask, og han blev af den grund indelukket om natten i eet af disse væ-

relser. Om morgenen, da jeg kom for at se til ham, mødte der mig et skrækkeligt syn. Hunden havde om natten ødelagt alt i værelset. Et spejl, der hængte på væggen havde han revet ned og slået i stykker. Betrækket på en gam-

mel sofa var flået i laser. Rullegardiner var re-
vet ned og hunden var ude af sig selv af angst.
Den blev heller aldrig senere lukket inde der.
Der skete også flere temmelig uhyggelige
begivenheder i vort ellers så hyggelige hjem.
En af dem var, da en af vore kontorister druk-
nede sig. Han havde været i flere år hos os.
Om far havde givet ham afsked, eller han selv
ville bort på grund af uheldigt frieri til min
ældste søster [Isca Christine], ved jeg ikke.
Far havde skaffet ham en udmærket plads i
Hamborg på et af de største handelshuse der.
Imidlertid, han følte sig måske ikke til-
freds der. Han forlod sin plads, uden at no-
gen vidste hvor han var blevet af, men no-
gen tid efter blev hans lig fundet i søen ved
Grønnehave. Vi tog os alle hans død nær,
og far gav ham en smuk begravelse, omend-
skønt han jo ikke mere var i fars tjeneste.
I mine forældres hjem var alle folkene ellers
gamle i gårde. Den som allerlængst holdt ud
hos os, var vor gamle Caroline [mellemlavn
Christine] Andersen. Hun var hos os fra hun
var 17 år indtil hun døde hos mig 70 år gam-
mel. Vi holdt alle meget af hende. Hun var
også et sjældent trofast og opofrende men-
neske, og for alle mine børn var hun en hen-
given kammerat, som altid var rede til at
fortælle dem historier, pleje dem når de var
syge og trøste dem, når et eller andet gik
dem imod. Vi sørgede alle ved hendes død.
En ældre søster [antagelig Elisabeth] til hende
var også hos os i mange år. Hun var det mest
livsglade menneske, jeg har kendt; altid sang
hun medens hun var hos os. Da hun blev gift
med en mand, der drak, og mistede to voksne
sønner, som druknede – ja, da hun i en senere
alder næsten mistede synet, så tabte hun al-
ligevel ikke sit gode humør. Ja, et godt humør
er en skat, som den lykkelige, der er begavet
med det, ikke kan være nok taknemmelig for.

Moder ville altid have, at vor stuepige skulle
gå bondeklædt. Det var nu også en skøn dragt.
Huen med guldnakken og kniplingskorsklæ-
det var meget klædeligt. Vi havde en lille
stuepige, som hed Lise, som dette hovedtøj
især klædte henrivende. Desværre tog det en
sørgelig ende på hende. Hun var forlovet med
en smed, men desuagtet fik hun et barn med
en færgemand. Smeden var rasende, men det
hjalp jo ikke, det lille pigebarn døde. Ja, det
var synd, at det skulle gå hende så ilde.

Min mors gamle broder Lars Gundersen,
af alle kaldet onkel Lars, havde tidligere
faret til søs og blev senere ansat i fars for-
retning som en slags konversationsråd for
kaptajnerne. Han opholdt sig så det meste
af dagen i skipperstuen, som var meget
stor og egentlig ganske hyggelig med sine
små sofaer og adskillige borde og med glas-
skabe på væggene med søkort og bøger.
I loftet var et apparat, som stod i forbin-
delse med fløjen på taget. Så kunne kaptaj-
nerne altid se, hvad vinden var. Her blev de
ventende kaptajner beværtede med kaffe og
store sukkerkringler (naturligvis gratis), lige-
som matroserne i matrosstuen fik smørre-
brød med ost og en snaps til.

Her var onkel Lars rigtig i sit es, når han
for de lyttende kaptajner udkrammede sine
oplevelser til søs. Men om lørdagen var han
endnu mere glad, når han om formiddagen
var placeret ved et bord, på hvilket der var
anbragt en hel mængde af kobber- og sølv-
penge. Dem uddelte han til en mængde
gamle koner og mænd, som altid om lørdag-
en indfandt sig til den ugentlige uddeling.
Onkel var som et urværk. »Enhver ting til sin
tid og på sit sted«, det var hans motto. Sine
måltider indtog han på klokkeslæt, og derfor
kunne de ikke altid falde sammen med vore.
Hans middagslur, som han kaldte at »gå til

Desværre findes der ikke samtidige billeder af interiørerne i Hildegard Råzgas barndomshjem. Skipperstuen og kontoret i Strandgade 91 er til gengæld bevaret, og her er der også glasskabe på væggene, søkort og bøger. Helsingør Kommunes Museer.

Fredensborg«, måtte også være på klokkeslæt, og sådan var han i alle ting. Vi børn kunne nu ikke rigtig sympatisere med hans langsomhed. Og så stak vi os på hans skæg, det holdt vi heller ikke af. Det var naturligvis vores fejl, for han var virkelig en rigtig rar gammel fyr.

Min bedstemor var af den gamle skole og syntes, at vi børn fik for megen lov til at følge vore egne hoveder, med andre ord blev forventet, og det blev vi vist også. Far havde aldrig hjerte til at sige nej til, hvad vi bad om. Ja, der var dog en ting, han altid sagde nej til. Det var,

Fra dagligstuen i Hildegard Rázgas senere hjem i Strandgade 71. Her hænger familieportrætterne på hæderspladsen over Christian den Ottende-sofaen. Nederst ses de på side 10 gengivne portrætter af forældrene, Johan Peter og Cathrine Marie Lundwall, og over dem Hildegards morfar og mormor, Niels og Kirstine Gundersen Appelroed. Portrætterne er malet af J.F. Møller.

når vi ville ud på Hammermøllebakken og se på løjerne derude anden pinsedag. Naturligvis stod det uopnåelige i en sand glorie for os. Vi måtte gerne køre ud i vor egen vogn, tage veninder med (ikke venner) og spise i skoven - noget af det mest henrivende, jeg nu kan tænke mig - men det brød vi os ikke om. Nej, køre ud i en rigtig »kaffemølle« og spadsere op og ned ad bakken i alt gøglet, det var det vi ville. Fik vi ikke lov til det, så brød vi os ikke om at komme ud. Sikke nogle tosser vi var dengang.

Jeg har aldrig kendt nogen, der kunne så mange anekdoter og ordsprog som min gamle bedstemor. Det var aldrig de samme historier, hun fortalte - altid noget nyt, og hun fortalte alting med et vist lune. Bagefter tog hun sig en pris af sin sølvsnustobaksdåse, og så satte hun sin rok i gang igen. Hun var meget flittig, proper og pillen. Hendes små stuer med de gamle indlagte mahognimøbler, gamle familiemalerier på væggene, den broderede læsepult på den gamle kommode, kanariefuglen

*Stuefugle, både kanarifugle og papegøjer, var helt almindelige dengang. I Strandgade 91, Museet Skibsklarerergaarden, har en papegøje sin faste plads i søsalen (den fine stue).
Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2008.*

i vinduet, den sorte kat på en stol ved kakkelovnen, himmelsengen og chatollet inde i sovekammeret var indbegrebet af hygge. Hun var streng, også mod sine dyr. Ja, en gang bankede hun en af mine turtelduer, fordi den bed hende i fingeren. Hun sagde bagefter, at hun tog den og gav den et par ordentlige klaps over lårene. Jeg græd, og fuglen var halt i nogen tid derefter, men heldigvis gik det over.

Vort gamle vinterhjem på Strandgade var meget hyggeligt. Især var der dejligt i mørkningen, når de store stykker favnebrænde brændte i porcelænsovnene for åbne døre. Vi elskede mørkningstiden. Så gik passieren så dejligt, og så kom der for det meste nogle veninder af mine ældre søstre. Jeg blev sendt i byen til den eneste konditor dengang for at købe kager, eller også nøjedes vi med at hente en kurv fuld af æbler fra frugtkammeret.

*Porcelænsovne, dengang ofte kaldet fajance- eller kakkelovne, var almindelige i finere rum, mens jernvindovne eller bilæggere stod i de øvrige rum. Her er det en af de mange fajanceovne, der stod i skibsklarerergården i Strandgade 91.
Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2008.*

Ja, hvad man dengang kunne sætte til livs af æbler, det var voldsomt. Man kendte ikke til mavepine.

Cecilie Kirck kom næsten hver eftermiddag til os.⁴ Undertiden havde hun en hel æske med af dejlige lyserøde sukkerperler, som hendes broder havde lavet. Han sad i ti-

mevis med et stykke hvidt sukker, som han smeltede ved et lys, hvorefter han dyppede perlerne på et stykke papir. Det var en sen måde at lave brystsukker på, men de var nydelige og smagte dejligt. Der var også nogle af veninderne, som sang og spillede, det holdt jeg især af. Det var så dejligt at sidde i kakkelovnsbelysningen og lade tankerne og fantasien rejse langt omkring, før belysningen blev tændt. I spisestuen havde vi fire tællelys på bordet. En lysesaks lå på en smuk udgraveret plade, og stagerne var høje og smukke af tungt malm. I dagligværelserne havde vi olielamper, og i kontoret havde alle lamperne en mærkelig form. Omkring lampen var en bred ring, en oliebeholder, lukket med en lille messingskrue, som blev skruet af, når lampen skulle fyldes med olie. På gange og trapper og i porten havde vi nogle mærkelige store runde glas, som med en tap sad fast i en ring i væggen, i disse lamper blev tændt tran, som dengang også var gadebelysning. Senere da gassen kom, skete der jo en stor forandring. Der blev lagt gas ind i hele vort hus, og vi syntes, at det var en herlig belysning. I vore dagligstuer med undtagelse af spisestuen bibeholdte vi dog olielamperne, men nu havde de antaget en anden form. De var større og meget kønnere, lyste også betydeligt bedre, og nu kaldtes de moderatørlamper.

Nu må man ikke tro, at vi slet intet bestilte, om vi end ikke var så virksomme som nutidens unge piger, Vi syede og broderede mange smukke ting, især ved jul. Da havde vi travlt og måtte altid tage natten til hjælp for at få alle gaverne færdige. Vi havde jo en stor familie og alle skulle have noget, vi selv havde forfærdiget. Håndarbejde var dengang meget i brug, og det er også en god afleder for rebelske tanker. Dersom Eva skulle have stoppet Adams figenblade, så havde hun ikke

Strandgades østlige ende, som den har set ud i Hildegard Rázgas barndom. Hjemmet, Strandgade 92-94 anes helt i baggrunden. I forgrunden til venstre står en af de lygter, der blev opstillet i forbindelse med indførelsen af gasbelysning i Helsingør, iøvrigt længe før det samme skete i hovedstaden. Britisk kapital og teknik stod bag, da Dansk-Engelsk Gascompagni i 1853 byggede gasværket på Grønnehavn. Værkets første bestyrer var F.J.W. Sørup (1813-99), der var uddannet i England. Han må have haft sin søster med, efter som hun senere i Hildegard Rázgas erindringer kaldes miss Sørup.

fået tid til at lytte til slangens vræl. Mor sang undertiden bellmanske sange for mig, når jeg sad på hendes skød i mørkningen. Jeg syntes dengang, at der var ingen, der sang så smukt som mor, men det var vel fordi jeg holdt så meget af hende.

Jeg holdt også meget af at sidde i mørkningen hos vor husjomfru [en af Lundwalls to husjomfruer, Louise Breiting eller Pauline Lilie] og få hende til at fortælle mig historier.

Når hun var træt og ikke gad fortælle, så sagde hun: »Skal vi ikke se, hvem af os der først kan falde i søvn«. Men det var slet ikke efter min kagebog, så jeg gik hellere ind til kontoristerne, som alle var mine gode venner. Jeg sad så hos dem på en af de høje stole, lagde Andersens eventyr på pulten og morede mig med at læse. Jeg opholdt mig i det hele taget meget ofte hos vore folk. Undertiden sad jeg på disken i butikken og talte tysk med matroserne, eller jeg var hos karlene i karlekammeret. En af dem, en gammel fyr, lavede små skibe til mig af træ, de var virkelig pæne. Han hed Adolf og var en grinagtig fyr. Han holdt meget af om sommeren at hente store bøgegrene i skoven og placere dem rundt om sin seng, så han lå i en hel skov. Hvad der glædede ham allermost var dog, når han fik lov til at trække i et pænt liberi med mange blanke knapper og sidde på bukken hos kusken, når vi kørte ud. Ja alle vore folk var altid glade og tilfredse. Folk i almindelighed var i den tid mere tilfredse med tilværelsen. De tænkte ikke altid på at få mere og på at stå hårdnakket på deres ret. Der var engang et, om jeg så må sige, patriarkalsk forhold mellem arbejder og arbejdsgiver. Det var også før strejkernes tid. Der var ikke den bestandige uro over folk. Naturligvis har nutiden mange gode og store fremskridt at opvise, men jeg tror alligevel, at menneskene var lykkeligere dengang.

Hildegard Råzgas mormor, Kirstine Jensen, var født 1769 i Rågeleje, hvor faderen var møller. Hun var først gift med færgemand Niels Gundersen Appelroed, med hvem hun fik datteren Cathrine Marie. Efter færgemandens død giftede enken sig med brygger og brændevinsbrænder i Helsingør Søren Møller.

Fremskridtets tid har alt for mange voldshandlinger at opvise, med alle sine automobiler, der kører folk over, med sine mange aviser, mange forlystelser og ugraciøse danse, dens politiske umoral og mere af samme slags.

II

I min barndom syntes jeg, at sommeren altid var dejlig, og at solen altid skinnede. Til gengæld havde vi om vinteren megen is og sne. Jeg har mange gange spadseret over isen til Helsingborg. En vinter lå isen her til langt ind i april. Hele havnen lå fuld af skibe, og her var over 1000 fremmede søfolk i byen. Derfor var gaderne temmelig usikre om aftenen. Politiet beordrede så, at søfolkene, efter et bestemt klokkeslæt, skulle blive på deres skibe. Det syntes matroserne slet ikke om. Her var dengang mange værtshuse i byen. Så en aften foranstaltede de for at hævne sig et øresønderrivende spektakel. De ringede med alle skibsklokkerne, slog på gamle kobberkedler, tudede i horn og meget andet, så alle byens beboere styrtede ned til havnen for at få at vide, hvad der var i vejen. Politiet stod ganske magtesløst over for alle de tusinde urolige mennesker. Vi havde vel dengang fire politibetjente og ikke den store stab som nu. Men de fire viste sig mere på vore gader, end alle de mange, som man nu må lede efter. Om aftenen gik far med os på broen for at se

Om aftenen gik J.P. Lundwall med bornene ned på havnebroen for at se på isen, når den skruede. Som her, hvor isflagerne er presset helt op til søndre moles beskyttende træværk, og skibene ligger tæt i den isfyldte havn. Maleri signeret I.P. 1829.

Helsingør Kommunes Museer

på isen, når den skruede, Det var et herligt syn, især i måneskin, Man hørte hele tiden en sagte hvisken, og pludselig rejste en mægtig isblok sig til vejrs, og med et brag faldt den ned over sine kammerater, og til slut dannede der sig hele isbjerge. Når vi så blev trætte af dette skuespil, gik far med os til konditoren, hvor han traktede os med mægtige store othellokager. Hvor de smagte. Aldrig siden har noget smagt som othellokagerne i den lille konditorbod henne på Strandgade. Ja, far var en god mand. Det var ikke alene sine børn og sin egen familie, han var god imod. Nej, alle fattige holdt af ham. Hvor mangan ung svend har han ikke hjulpet til at blive mester og få eget værksted. Og når det gik folk dårligt, og de måtte sætte tingene på lånekontoet, så købte far det og gav dem det tilbage. Han tænkte kun på, hvad der kunne glæde andre; hans egne fordringer til livet var meget små. I min barndom faldt der også meget mere sne end nu. Da havde man store kanepartier med pyntede heste med smukke kanetæpper og flyvende fjerbuske og bal om aftenen. Dengang syntes man, at vinteren også var en herlig tid. Man var ung og tænkte ikke på, hvor frygtelig vinteren kan være for de fattige. Jo, far tænkte på det. Så snart kulden begyndte, samlede han ind til brænde og kul. Selv gav han en stor sum, men ikke nok hermed, han stod flere gange om

Klarerethjemet i Strandgade 91, der er en del af Museet Skibsklarerergaarden, kunne være et relevant bud på, hvordan der har set ud hos Lundwalls skråt overfor, i nr. 92–94. Stadig er det empiretidens enkle indretning, der i sidste halvdel af 1800-årene ændrer sig mod klunketidens møblement. Bordet har stået i Hildegard Rázgas hjem i Strandgade 71.

Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2008.

ugen og delte ud og passede, at alle fik. Var der ikke nok til alle, så gav han af sit eget.

Far var hidsig, men det bedste og kærligste menneske, jeg har kendt. Hvor var han god og omsorgsfuld mod os børn. Den gang jeg var syg af en eller anden børnesygdom, sad han i timevis ved sengen og spillede dam med mig, og enten jeg vandt eller tabte, fik jeg altid gevinsten. I løbet af ugen spillede han altid filip-

pine med mig lige meget om hvad, undertiden med kirsebærkærner fra den søde suppe.⁵ Det var altid om 8 skilling, og altid til søndag morgen. Naturligvis vandt jeg, og pengene blev omsat i en halv chokoladecake fra apoteket, og for resten af pengene fik jeg brystsukker i røde papirer. Herligheder, som Mine og jeg nød på vor spadseretur søndag formiddag. Når mine ældre søstre ville bede far om et el-

ler andet, for eksempel om at komme i teatret, blev jeg sendt ned til far i kontoret for at bede om det. Så krøb jeg op på hans knæ, tog en lille kam op af hans vestelomme og redte hans hår ned i panden, så han lignede Christian den Fjerde. Jeg undrede mig tit over, at far ikke var konge. Jeg syntes, han var god og klog nok til at være det.

Far kunne ikke lide, at vi skulle gå i skole. Derfor havde vi først en guvernante og senere forskellige lærere og lærerinder, som kom hjem til os og underviste os. Som gymnastiklærer havde vi en underofficer. Han holdt meget af et lille glas, men for resten var han meget energisk og dygtig. På et af vore store lofter var der indrettet en fuldstændig gymnastiksal med alle mulige apparater, ligesom man bruger det nu. Vi havde også alle sammen gymnastikdragter og -sko, som de nu brugelige. På samme loft var også en stor gyngestol. Tøvene var en sydamerikansk lasso, som onkel Peter havde sendt os fra Chile.⁶ Undertiden satte min broder en barneseng op i gyngen. Han satte alle os fem søstre op i gyngen, og så gik det tilvejs, så vi alle hvinede om kap. Fra samme loft gik der i muren en lem ud til taget på sidehuset. Her elskede vi at krybe ud og helt hen til tagrenden for at kigge ned i gården. Der var en temmelig bred åbning imellem de to huse, den gik helt ned til jorden. At vi kunne falde derned og slå os ihjel, var der naturligvis ingen af os, der tænkte på.

Jeg husker, at vi en eftermiddag havde fået den idé ikke at ville læse med vor religionslærer, klokken Kock. Så krøb vi alle ud på taget og lukkede lemmen bag os, og der sad vi så stille som mus. Mor kunne naturligvis ikke begribe, hvor vi var henne. Vi gav ikke en lyd fra os, da der blev kaldt, og kom først frem, da læreren var borte. Ja vi var søde. Vi havde fortjent en endefuld, men se om vi fik det.

Arnold Unna var i Hildegard Rázgas barndom chef for familien Unnas forretning i Strandgade 78, som han havde overtaget i 1853. Simon Unna havde solgt klæde i metermål, men sønnen Arnold omdannede 1862 forretningen til vinhandel. »Unnas sherry« var et kvalitetsbegreb i Helsingør.

En anden lærerinde var frøken Solter. Hun var vistnok meget dygtig, men noget så træagtigt og kedeligt skulle man lede længe efter. Jeg var også vild af glæde, når hun engang imellem havde forfald. Når der gik nogle minutter over halv ni og hun endnu ikke var anriveret, løb jeg op på loftet. Med hovedet ud ad et vindue spejdede jeg efter, om der var noget at se af den kære skikkelse. Når jeg så spidsen af hendes grønne parasol dukke op, gik jeg meget slukøret ned i skolestuen og

Helsingørs gårde havde altid rum for børnenes leg. Høns, grise og i ny og næ en ko, hørte til gårdens liv. Her spiller en dreng for hønsene bag en af byens mindre ejendomme. Akvarel af Hans Brasen 1905. Privateje.

beredte alt til modtagelsen af den kære sjæl. Frøken Solter rejste senere til Amerika, hvor hun studerede mormonernes liv i Utah. Hun rejste så bagefter rundt i Europa og holdt foredrag, hvori hun var en mester. Det, der interesserede mig mest i hendes undervisning, var astronomi. Dertil glædede jeg mig altid, omendskønt det var noget, der skete uden for skoletiden, da det jo altid måtte være om aftenen. Så var hun levende og interessant. En smuk stjernehimmel er da også det dejligste syn, man kan tænke sig.

I min barndom spillede børneballerne en stor rolle. Der var en masse af dem om vinteren, men der stilledes heller ikke så store fordringer til traktementet som nu. Og vi morede

os. Det gør børn vel også nu, men vi var dog ikke dengang så forvante som nutidens små damer og herrer.

Danseundervisningen var egentlig noget af det morsomste. En vinter lærte vi at danse af en stor svensk mamsel. Hun havde kort kjole, sommerfugle på skoene og en guitar i et bredt bånd om halsen, som vi imidlertid aldrig hørte hende spille på, Vi børn morede os meget over hende og hendes grove stemme, når hun kommanderede os. Hvert øjeblik forsvandt hun ud af salen og blev temmelig længe borte. En vis brændevinsdunst omgav hende, når hun kom tilbage. Når hun var borte, slog vi alle gækken løs og gjorde et forfærdeligt spektakel. Der var især tre lange pigebørn, døtre af en englænder, som

boede på nuværende villa »Augusta« [nu nedrevet]. De var skrækkelig vilde og fandt på mange spilopper. Så skændte mamsel Helmuth, når hun kom ind igen, men det hjalp naturligvis ikke.

Hun lærte os mange karakterdansen. En af dem hed Blomsterkurjan. Vi havde alle blomsterkranser i hænderne og drejede og vendte os på tåspidserne, om det var kønt, tvivler jeg meget på. Mamsel Helmuth blev senere arresteret i Roskilde. Der sagdes, at hun var en forklædt skomagersvend, som var flygtet fra Sverige for en eller anden forbrydelse. At der var noget mandfolkeagtigt ved hende kan ikke nægtes. Jeg har senere lært at danse af flere lærere fra den kongelige ballet, som brugte deres sommerferie på den måde, som for eksempel danseren Gade. Det var ikke nær så morsomt, for det gik så forfærdeligt højtideligt til.

Hjemme og i vor nærmeste omgangskreds lagdes der megen vægt på fremmede sprog. Vi havde ugentlige sammenkomster med veninder, hvor der kun måtte tales engelsk. Det var forresten meget morsomt. Man samledes dengang meget tidligt på eftermiddagen. Forældrene og brødrene var også med. De ældre herrer spillede kort. Mødrene strikkede og talte om tjenestepiger og andre husholdningssager. Således havde hver sine interessante beskæftigelser. Vi unge talte engelsk og læste op af en eller anden god engelsk roman. Sådan gik tiden indtil aftensmåltidet. Da samledes alle ved aftensbordet og efter den tid legede alle, både unge og gamle, pantelege med kys og alting. Eller selskabet blev delt i to dele, og man skiftedes til at udføre små scener og optrin, som skulle betyde et eller andet ord eller ordsprog, den såkaldte ordsprogsleg. Det kunne sommetider være meget morsomt. I de engelske timer måtte man naturligvis ikke tale dansk. Gjorde man det en enkelt

gang, så skulle man betale en bøde. Det gik alt sammen i en bøsse, og i samme bøsse kom herrernes tab ved spillebordene. Indholdet af denne bøsse blev så i den kommende sommer anvendt til en stor skovtur. Disse ture var uhyre morsomme, og de endte altid med dans på en eller anden kro. Dengang fandtes ikke sommerhoteller. Jeg husker engang, vi havde været på Humlebæk Kro. Da var der arrangeret et lille efterspil. En del af os, jeg tror de mindste, hvortil jeg også hørte, var klædt ud som nisser, og en af de større var den gamle Dauregubbe. Vi kom så, uden at de øvrige i selskabet anede noget, ind og sang en sang, forfattet af Arnold Unna, som var en mester til at lave lejlighedssange. Da sangen var endt, overrakte Dauregubben med et par velvalgte ord gamle miss Sørup et guldarmbånd til tak for hendes store deltagelse i vore engelske aftener. Det hele endte i stor munterhed. Carl Boye var mageløs ved sådanne lejligheder. Han kunne finde på de utroligste spilopper.⁷ Vi børn elskede ham, og han var også en storartet legekammerat for os. Blot han gik forbi vore vinduer, holdt sin hat for det halve ansigt og gjorde de grufuldeste grimasser op til os, var vi ved at dø af latter. Han kom tit til os om aftenen. Når han i entréen hængte sin overfrakke, som for det meste manglede strop og knapper, hentede vor gamle barnepige den ind til sig og gjorde den i stand. Han var jo ikke meget ordentlig, men det morede ham også, at gøre sig værre end han var. Sommetider, når han vidste at nogle af vore gamle tanter sad inde i den anden stue, fortalte han de rædsomste røverhistorier om sit leben. Det morede ham senere at høre historierne fortalt igen med løgn og omkostninger. Han sagde aldrig et ondt ord om andre mennesker, for i virkeligheden var han det bedste menneske, man kunne tænke sig.

III

Vor nærmeste omgang var købmand Unnas store familie og vor gamle læge Rohde med familie. De var alle meget livlige og især Unna'erne var meget musikalske, så når de var hos os, blev der sunget og spillet næsten hele aftenen. Dette morede nu ikke min gamle bedstemor. En aften, hele »Røverborgen« var blevet sunget og spillet, rejste hun sig op for at gå ind til sig selv, men idet hun gik forbi min kanarieugl, sagde hun meget højt: »Din lille stakkel, Du kan vist ikke tåle alt det ørl i dit lille hoved«.

Charlotte Unna⁸ var lidt kritisk anlagt. Hun gjorde tit bemærkninger, som vi ikke altid syntes om. Således husker jeg en sommersøndag, Mine og jeg promenerede vor sommerpynt til musikken i Marienlyst have og var meget glade ved tilværelsen. I en af alléerne mødte vi hele familien Unna. Charlotte holdt sin lorgnet for øjnene, så op og ned ad os og udbrød: »De to unge damer repræsenterer nok alle farver«. Vi var meget unge og blev naturligvis meget flove. Men for resten havde Charlotte ret. Vor klædedragt var meget broget. Forfærdelig, når jeg nu tænker på den. Mine var iført en lyseblå klar kjole, et stærkt højrødt sjal, en stor sort rund hat med bred lilla kantning og en lang lilla fjer og dertil en grøn parasol. Min pynt bestod i en lyserød klar kjole, et blåt

og sortstribet silkesjal, en sort rund hat med tre stærkt grønne fjer, en blå parasol med mørkerødt agathåndtag og, for at gøre det hele komplet, et lille lilla slips om halsen. At den pynt var broget, kan jo ikke nægtes. Charlotte var forresten et af de bedste mennesker, jeg har kendt, opofrende og tjenstvillig. En vinter, da hendes søster Anni Monrad, der var gift med lærer Monrad⁹, og som gav timer i musik, var syg i 5 måneder, tog hun to gange om ugen her til byen og underviste alle Annis elever, og det uagtet hendes egen virksomhed i København lagde beslag på alle hendes kræfter, så hun tit måtte tage natten til hjælp. Hun var den egentlige stifter af det Kleinske tegneinstitut og tildels også af Kvindelig Læseforening i København.

Hun var en mageløs lærerinde, man holdt af hende, og var dog bange for hende. Hun vidste at vække ens æresfølelse, man vovede ikke at komme uforberedt til hende. I de fem måneder, jeg spillede med hende, lærte jeg mere end jeg havde lært i alle de øvrige år. Ja, min første spillelærer vil jeg nu slet ikke regne. Der gik hos ham undertiden hele timer, hvor jeg ikke rørte klaveret. Vi holdt begge af blomster, og han havde en dejlig stor have. Det var min største glæde, når han tog mig med hen i sin have, og jeg dør fik lov at plante og plukke blomster. Og det var en stor

Helsingørs sydlige del ud mod Øresund har ændret sig totalt siden 1890'erne, da Kystbanen blev ført frem til havnen. Denne idyl kendte Hilde Lundwall i sin barndom og ungdom, men i dag er den væk – opslugt af DSB's rangerterræn og dækket af den store opfyldning foran Strandgade og den gamle Strandvej. Huset, man ser på maleriet, er familien Unnas sommerbolig, der sammen med villa Augusta og andre lyststeder lå på den sidste, nu forsvundne del af Søndre Strandvej, lige uden for Svingelport. Det var en rigtig »Strandvejsvilla« med stor have direkte til Øresund. Oliemaleriet er udført af Simon Unnas datterdatter, frk. Wittrock. (Privateje)

*Palle Ferdinand Rohde (1806–1861) var overlæge ved det gamle Øresundshospital i Fiolgade; han var gift med Ida Jacobsen (1812–1895).
Fotografi: F. Petersen, København.*

gunst, han viste mig lille pige, for han holdt mest af at lade blomsterne blive på træerne og buskene.

Julen hjemme var en munter tid hos os og hos vore gode venner, Unnas og doktor Rohdes. Da begge disse to familier boede lige over for os, kom vi dagligt sammen. I julen var der gæster i alle tre familier – hos Unnas og doktor Rohdes mest unge mennesker, hos os mest unge piger. Så dansede vi og morede os sammen alle tider af dagen, og der var en stadig løben over gaden. Der var særlig en juleaften, som jeg husker. Vi havde først hver især holdt vor juleaften med risengrød med en mandel i, gåsesteg, æblekage og uddeling af presenterne fra juletræerne. Bagefter besøgte de respektive selskaber hinanden. Først kom alle gæsterne til os, hvor far trakterede med champagne. Så skulle vi alle over til Unnas, og der festede vi igen. Stemningen blev efterhånden så høj (der var ingen fulde), at Larlham, en gammel stiv englænder, som kom meget hos Unnas, rev sin paryk af hovedet og kastede den op i luften. Han holdt ellers ikke af, at nogen vidste, at han gik med paryk. Willem van Aller og James bar gamle miss Sørup over gaden i guldstol. Ja, hvor man dog kunne more sig dengang. Sådan omtrent gik det hele julen igennem.

Far og mor var aldrig gladere end når de så alle os unge, ja også de gamle, fornøjede og i godt humør. Hvor kunne far dog være glad for sine gæster. Jeg husker en aften sangeren Schram¹⁰ var hos os og sang så det klang, helt hen i den anden ende af gaden. Hvor havde han dog dengang en henrivende stemme. Far var henrykt og omfavnede os alle. Før jul gik far og mor rundt med meget hemmelighedsfulde ansigter. Kom en af os børn ind, var der altid et eller andet, som blev

skjult, en påbegyndt dukkekjole eller en lille billedbog.

Dengang var billedbøgerne af et meget lille format, ikke som nu store og strålende. Dukkerne var også meget primitive, men derfor ikke mindre velkomne, end deres søstre nu er, ja måske en del mere skattede. Men var presenterne billige og små, så var tilberedelserne i husholdningen ikke små. Der blev bagt og stegt flere dage i forvejen i vort store omfangsrige køkken. Husjomfruen og pigerne var tidligt oppe. Jeg ser endnu de mægtige fade med færdige kager, som blev båret ind i spisestuen allerede når vi drak the om morgenen, og som mor lagde forsigtigt ned i store blikkasser med flere rum i hver. Det var især de såkaldte peberkager og pebernødder der var masser af. Vi børn fik hver en stor tyk pebermand, mindst en halv alen høj med hele mandler til næse, øjne og mund.

Veninderne fik også en med. Hvor var vi henrykte, når gamle Louise Breiting bragte os dem. Så syntes vi først, julen rigtig var begyndt. Jeg tror næsten, at alle de mere eller mindre hemmelighedsfulde tilberedelser til julen er det, der for børn skaber den største glæde ved juleaften. En jul lavede vi høstfest hjemme i vor store sal. Et helt stort halmlæs havde vi i al hemmelighed fået bragt derop, og så blev der arrangeret en hel høstscene. Alle vi og vore veninder klædt i bondedragter og med høstredskaber i hænderne dannede først forskellige tableauer. Bagefter blev der danset bondedanse. Jeg husker især søster Marie, Hanne Unna og Peter Rasmussen, som dansede en udmærket reel [en gammel dans]. De gamle vidste intet af det hele, førend de i sidste øjeblik blev inviteret til at være tilskuere. Samme aften fik Hanne Rohde en forskrækkelse. Hun og en veninde var gået op på vore

Hanne Unna (født 1834) var datter af Øresundshospitalets overlæge P.F. Rohde. Hun, der her er fotograferet at Vilhelm Tillge i Helsingør, blev gift med Simon Unnas søn Arnold, der fortsatte faderens forretning.

soveværelser for at hvile lidt og vaske hænderne. De passiarede lidt om en ung mand, som nylig var kommet hjem fra Amerika, og som var opfyldt af den meget omtalte spiritisme. Alt medens de talte, blev de på en gang opskræmte af hans hoverende latter lige ved siden af dem. Det var ganske umuligt, at han kunne være i nærheden af dem, så de blev blege af rædsel og skyndte sig ned til os andre. Hvad var det nu, som de hørte – og de hørte det begge to? Forklar det hvem der kan.

Om vinteren, hvor der ikke var så meget at bestille med skibsfartøjer, havde far et lille spilleselskab lørdag aften. Blandt andre var også fars ven, lille Cohn med.¹¹ De sad og spillede i Skipperstuen, som var stor, og hvor der var højt til loftet. Der kunne dampes af hjertens lyst på de lange piber. Når Cohn kom, havde han den vane at banke på højt oppe på døren, måske for at gøre løjer, måske for at bilde sig selv og andre ind, at han var større, end han i virkeligheden var.

En lørdag aften, da de sad og ventede på ham for at begynde spillet, bankede det som sædvanligt højt oppe på døren. Far råbte: »Kom ind«, men der kom ingen. Da far gentog sit råb, tilføjende »Kom nu ind Cohn, vi ved jo godt, at det er Dig«, og da der endnu ingen kom, gik han hen og lukkede op. Hvem kan skildre hans forundring, da der ingen var udenfor?

De spillende blev lidt underlige til mode, ville dog begynde spillet, men der var ingen rigtig fart i det. Da der gik en time, og lille Cohn endnu ikke var kommet, gik en fra selskabet hen til hans hjem for at se, hvor han blev af. Da var lille Cohn pludselig død samme aften på det klokkeslæt, hvor hans sædvanlige banken lød på fars dør. Underligt, ikke sandt? Men af den slags hændelser kunne jeg fortælle en del. Det vil jeg nu ikke, for der er dog ingen, som vil tro mig, om end der er ting imellem, som jeg med bestemthed ved er sande.

IV

De helsingørske grønthandlersker (grøntkonerne) residerede på sundtoldens tid i alle kældrene, navnlig her på Strandgade. Butikken var meget primitiv. Den bestod kun af kældertrappen, som var pyntet med diverse kålhoveder, gulerødder, kartofler og sellerier. Blomster og rabarberstilke kendtes ikke dengang.¹²Når en brobetjent kom med en skipper, hagede grøntkone sig fast i hans frakkeskøder og tilbød sine varer på et forskrækkeligt kaudervælsk, Ja, undertiden kunne det udarte til håndgemæng, når de var flere om en skipper.

At de skældte hinanden ud hørte til dagens orden. Der var navnlig to kæmpestore koner, der altid var på krigsstien. Den ene var Jane Flyger, som sad i Kircks kælder, den anden hed Madam Svendsen, der sad i Gradmanns kælder lige overfor. De leverede hinanden mange bataljer. Jane var meget tyk og madam Svendsen meget rød i ansigtet. For at drille Jane, lagde Madam Svendsen en stor kvabso udenfor sin kælderhals, og for at drille madam Svendsen, lagde Jane Flyger en mørkerød tagsten udenfor sin. Når de var trætte af at skændes gik en af dem ned i sin kælder, hentede en kost, satte den udenfor og sagde »Nu kan De skændes med den kost, for nu er jeg træt«.

Der var en af konerne, som hed Madam

Madam Elin Ramm havde manden med hos fotografen på Købmagergade, men til daglig holdt han sig i baggrunden. Madam Ramm var derimod en kendt skikkelse på den travle Stengade, hvor hun havde grønthandel i porten til nr. 77.

Marie Liebe (1798-1879) var lærerinde på Friskolen og brugte alle sine kræfter på at skaffe sine fattige elever lidt bedre livsvilkår. Man forstår godt Hildegard Rázgas fascination af Liebes klædedragt. Udateret fotografi. Det kongelige Bibliotek.

Ramm. Hun havde rigtignok en mand, men han tæller ikke med, for han havde ikke noget at sige. Jeg har aldrig hørt hans stemme, skønt jeg daglig gik forbi kælderen, hvor han sad på sin træstol.

Madam Ramm var en dygtig og rar lille kone, altid ren og nydelig, Hun opdrog sine børn mønsterværdigt; de kom også alle godt frem i livet. Når hun så en enkelt gang tog til København, hvor de alle boede, var hun fin i tøjet med kåbe og hat. Hun gik langsomt og afmålt og hilste med en alvorlig mine, når man mødte hende. Men ikke så snart var hun kommet hjem igen, før hun skyndte sig at komme af med de fine klæder. Med sin hvide stivede kappe og det trekantede sjal på blev hun igen den vævre, lille kone, som smilede og nikkede til alle sider.

En meget morsom gammel dame var fru Liebe, madam Liebe, som man dengang kaldte alle gifte damer. Hun bevægede sig altid hurtigt fremad, som om hun slet ikke rørte benene, men havde små hjul under fødderne, så den lille bylt af gamle klæder, hvoraf hun bestod, trillede lydløst henad fortovet. Jeg har aldrig set så mærkelige klæder, som hun altid var iført.¹³ Når hun kom og besøgte mor (hun samlede nemlig altid ind til fattige børn), var det en af mine bedste fornøjelser at høre hende snakke. Hun havde en morsom dyb stemme og et mageløst livligt minespil.

Især var hun henrivende, når hun fortalte små historier fra Friskolen, hvor hun var lærerinde. Som for eksempel: En dreng råber »Madam, 67 leger med lopper på tavlen«, eller en anden dreng råber »Madam, det kryber i hovedet på 26«. Så blev 26 sendt hjem for at blive rensset. Det var nu dengang endnu hjemmets pligt at holde børnene rene. Næste dag råbte drengen igen »Madam, det kryber endnu i hovedet på 26, men nu har han smurt

lysetælle over«. Sådanne historier kunne hun mange af.

Hr. Liebe, som var organist, var en fuldstændig kontrast til konen. Han var meget musikalsk og altid meget sirlig i påklædningen. De to levede meget lykkeligt. Fru Liebe var også et udmærket menneske trods sin originalitet eller snarere på grund af den. Alle de originale mennesker, jeg har kendt var meget bedre end dusinmenneskene, og Helsingør havde dengang mange originaler. Der var for eksempel den gamle noble englænder John Good, der under et næsten malpropt ydre skjulte et smukt og højhjerteret indre.¹⁴ Han elskede musik, men rejste aldrig til København for at høre en opera eller koncert. Han nænnede ikke at forlade sine to hunde, som sad til bords med ham. Hver af dem havde sin stol, og han havde hundenes portræt klæbet fast inden i sin hat. Good havde også en forskellig paraply til hver dag i ugen og datoen opskrevet på sine manchetter. Han var meget godgørende, men den person som ville have antydnet, at han gav meget bort, ville være blevet hans uven for livet. Han testamenterede alle sine penge til fattige her i byen. En original var også en fransklærer Seehusen.¹⁵ Han gik med store klodser indeni støvlerne for at fødderne kunne se mindre ud. De var også nærmest kinesiske. Han havde umådeligt lange ben i stramme benklæder, som lignede stylder, han gik med et lille rundt slag og en diminutiv hat. Alt dette i forening med hans meget lange hår gav ham et uhyre latterligt udseende, og folk kaldte ham »Danmarks vovehals«. For øvrigt var han en udmærket lærer, men endte dog sine dage på St. Hans hospital.

En original var også den gamle fattige svenske baronesse. Hun havde været meget smuk, men var flygtet fra sine forældre for en eller

John Good, efterkommer af en af de engelske købmænd i Helsingør. Her er han, som skiltet på bordet tydeligt forkynder, fotograferet den 2. maj 1864. De to hunde kunne tyde på, at han er fotograferet i hjemmet og ikke i fotografens atelier.

anden kærlighedshistorie. Hun gik i pjalter og arbejdede på markerne her. Familien ville senere have hende hjem igen, men hun ville ikke, hun var meget stolt. Jeg ser hende endnu i det lasede korte skørt og med de smukke brune øjne. Hun led øjensynlig nød, men man turde ikke byde hende almisse.

Så var her den gamle komponist, hvis lille lejlighed var oversvømmet med bøger. Alle værelserne var fulde af reoler, hvor bøgerne stod i dobbelte rækker – også på væggen bag hans seng. Desuden oversvømmede de borde, stole og vindueskarme. Ville man sætte sig på en stol, måtte man skubbe en hel stabel bøger og noder på gulvet. Ved et gammelt klaver sang han med sprukken stemme sine gamle sange, hvoraf mange var meget smukke, fulde af forårs- og kærlighedspoesi. Han var forlovet i 25 år, og hans forlovede boede i Fredensborg. Hver søndag spadserede han de fire mil frem og tilbage for at besøge hende. Han bragte hende da sit tøj, som hun vaskede og strøg for ham. Men at gifte sig med hende – dertil bragte han det aldrig. Så var her den gamle elskværdige tegnelærer. Han elskede blomster og fugle og havde et helt værelse fuldt af fugle, som han samlede op rundt omkring og plejede for senere at sætte dem ud i frihed. Hans vinduer var opfyldt af de dejligste blomster, som ingen moderne gartner kunne have skammet sig ved at sende til en udstilling. Han plantede dem alle selv og var en meget dygtig maler, men fik aldrig noget færdigt. Han glemte at male blot for at beundre modellen, som for det meste bestod af blomster. Han tilbragte sin meste tid i skovene, hvor han så glemte både tegnetimerne og alt andet.¹⁶

Den største af Helsingørs originaler var dog måske en gammel guldsmed, der levede i en lille ganske ubeskrivelig smutsig butik, der

Johan Damm var tegnelærer på Realskolen og en god blomstermaler, hvis billeder prydede mange dagligstuer. Adskillige familier har sikkert endnu en Damm på væggen.

aldrig blev fejlet eller vasket. Vinduerne kunne man ikke se ud ad for lutter snavs. Manden selv havde en grå farve, ansigt, hår, klæder og det hele. Midt i butikken lå en meget stor bunke støv og snavs, den indeholdt en hel mængde guld og sølv, som i tidens længde var drysset fra hans fil. Men uagtet manden så ud som om han var lavet af støv og spindelvæv, var han en meget dygtig guldsmed. Skulle far have lavet noget ekstra smukt guld- eller sølvarbejde, så skulle altid gamle Weller lave det. Og det blev smukt og solidt. Vi

børn kaldte ham altid: »Weller med bunken«. Butikken, som altså ingen butik var, da der ingen udstillede arbejder fandtes, tjente ham også til senge- og arbejdsrum, og der hængte han sig da også en dag, da han blev ked af tilværelsen. Bunken blev solgt ved auktion, og det viste sig også, at den indeholdt en mængde guld.¹⁷

En original var egentlig også vor gamle elskværdige læge, doktor Hansen. Under et mut og undertiden frastødende ydre, skjulte han det bedste og kærligste hjerte. Han var en meget dygtig kirurg og havde udført meget vanskelige operationer, som selv de dygtigste franske læger ikke havde dristet sig til at binde an med. Det lykkedes for ham, og han fik mange anerkendende breve fra udenlandske læger i den anledning, men det fortalte han aldrig til andre. Dr. Hansen ville have haft en stor fremtid for sig i hovedstaden, men han elskede sin have, og en sådan kunne han ikke dyrke i København. Derfor blev han hele sit liv i vor lille by. Når han om eftermiddagen gik ude i sin have og arbejdede, var han et helt andet menneske, og kom man ud og besøgte ham der, fremviste han med strålende øjne sine blomsterskatte, som han virkelig også kunne være stolt af. Da hans kone døde, opbevarede han hendes aske i et lille aflukket værelse. Sarkofagen stod på en marmorkonsol og var sommer og vinter omgivet af dejlige blomster. Byens præster søgte forgæves at få ham til at lade asken begrave, men han ville ikke høre tale derom, for først når han selv døde, skulle de to begraves samtidig. Det skete også, som han havde ønsket det.

Ja, hvor alt det nu ligger langt tilbage, men endnu længere tilbage ligger dog alle de gamle erindringer fra vort gamle Strandgadehjem. Altid ser jeg for mig de gamle hyggelige stuer, fader siddende i sin højryggede lænestol i

Guldsmed Martin Weller var lidt af en særling, fortæller de samtidige, men han var også en meget dygtig håndværker. Fra hans støvede og snavsede værksted på Stengade stammer denne strøbøse af sølv, som er beregnet til sukker til at strø over jordbær eller grød. Det fine empirearbejde tilhører nu Helsingør Bymuseum. Fotografi: Henrik Sylvest.

Johan Martin Hansen (født 1829) var gift med den 11 år yngre Anne Marie Louise Tauson. Han blev kirurgisk overlæge på Øresundshospitalet i 1862 og boede stateligt i Stengade 46, senere Skydeselskabets ejendom. Hans lidenskab var den store have, han i 1860'erne havde anlagt omkring ejendommen »Kildebakken« ved nuværende Flynderborgvej. Haven omfattede tillige de grunde, hvorpå senere ejere opførte de noksom kendte villaer, »Wisborg« og »Antoniehus«.
Udateret fotografi af Johannes Hansen, Chr. Wismers Eftf.

kakkelovnsbelysningen, som kaster sit skær over de store gamle forgyldte spejle, og de gamle mahognimøbler; ved klaveret sidder en skikkelse og spiller og synger. Det er de Meza, en broder til den så forurettede general.¹⁸ Han synger »Den tapre landsoldat» som

lige dengang i 1848 var udkommet og gjorde stor lykke.

Dengang var Helsingør fuld af originaler, men dem træffer man nu så få af. Jeg synes nu, at befolkningen i min barndom passede meget bedre til den smukke gamle by, som Helsingør jo virkelig er. Det var en aristokratisk by, dog ikke sådan at forstå, at her levede mange adelige, nej, gud hjælpe dem; de adelige her var ikke aristokrater, men her var åndsaristokrater og måske en ganske lille smule pengearistokrater. Hvorom alting er: byens indbyggere så anderledes ud. Livet i byen var også af en anden beskaffenhed. Folk forstod at more sig. Hvad har vi ikke haft for herlige aftener i mine forældres hus og hos vore nærmeste venner. Musik, sang og dans hørte til dagens orden. Og om vinteren var der i det mindste en eller to små private komedier. Hjemme havde vi et helt lille teater med fortæppe, som vist bestod af et meget stort tysk flag, bagtæppe og to dekorationer: en stue og en skovdekoration. De måtte holde til alt, enten det var en af Holbergs komedier eller en vaudeville. Det var næppe nogen kunstnydelse, men de spillende morede sig storartet, ikke mindst ved prøverne, og de indbudte tilskuere morede sig også. Folk var ikke kritiske i de tider. Undertiden havde vi også tableauer, og der var jeg mange gange med som barn, for eksempel som den lille italienske dreng med skjorten hængende ud af bukserne. Han står på en sten og drikker af en krukke, som søsteren knælende holder på hovedet. Søsteren var Therese Bourbonville, som var en fuldkommen italiensk skønhed.¹⁹ Vore kostumer var altid korrekte. Vi gik heller ikke af vejen for at arrangere en maskerade, ovenikøbet uden at far og mor anede noget om det. Husjomfruen, som skulle lave maden, måtte jo være medvidende, men

Søsalen i Strandgade 91. Skikkelsen ved taffelklaveret må man tænke sig til. Fotografi: Carsten Nielsen 2010.

forresten var huset jo så stort, at hele arrangementet kunne komme i stand i al hemmelighed. Indbydelserne blev sendt ud, musikken bestilt, og når alt var i orden, blev forældrene og alle venner indbudt til at deltage i festen. Far og mor morede sig udmærket og var ikke en smule vrede over at være holdt udenfor det hele. De syntes netop det var morsomt. Vi havde dengang på pulterkamrene mange gamle dragter, både i silke og fløj, gamle adrienner [damekjoler med langt slæb] og store kastorhatte [hatte i blødt, langhåret stof] med vajende fjer. Havde vi ikke alt, hvad der forredes til komedien eller tablauerne, købte vi det. Der var ingen smalle steder i de tider. Senere kom der sorger nok, men det var især

efter at alle fars penge blev sat til på landejendomme.²⁰ Så tabte han sit gode humør og efterhånden også sit helbred. Den kære gamle mands hoved tog skade af at gruble og tænke så meget på de store pengetab. Dog tror jeg ikke, at det var så meget pengetabet som tanken om, at han måske, ved at give så meget til de enkelte af sine børn, forurettede de andre. Det var synd for ham. Han var så god. Undertiden kan jeg længes så forfærdeligt efter ham, efter at lægge armene om hans kære gamle hals og kysse ham på hans hårde kind.

V

Vagtskibet var et stort orlogsskib, som i sundtoldens tid var stationeret på rheden fra første april til hen på efteråret. Hvor længe det lå her var afhængigt af, hvornår havnene i Østersøen og den Botniske Bugt frøs til. Dets bestemmelse var at holde orden på skibene og passe på, at skipperne ikke sejlede forbi uden at gå i land. De skulle jo nemlig betale told af alt, hvad skibene var lastede med.

Når et skib viste tegn til at smutte forbi uden at hejse nationalflag, fik det først et løst kanonskud foran bovsprydet. Det gentog sig to gange, men havde de så ikke efter en vis tidsfrist højest deres flag for at vise, til hvilken nation de hørte, eller givet et tegn til at standse, fik de et skarpt kanonskud gennem rigningen. Det hjalp – jeg har selv som barn set denne manøvre udført.

Om morgenen kl. 4 blev der løsnet et kanonskud fra vagtskibet til tegn på, at nu måtte kaptajnerne have lov at gå i land. Så var toldkammeret og alle skibsforretninger åbne, og nu begyndte livet i havnen og den nærmeste del af byen, hvor skibshandlerne boede.

Her var altid en masse søfolk af alle nationer. Derfor var her også lidt uroligheder imellem de forskellige matroser, som udartede sig til mere eller mindre blodige slagsmål. Af den grund var her en afdeling soldater, til-

ligemed en underofficer installeret i et lokale, kaldet vagten ved havnen. Når matroserne sloges, hvilket skete hver dag, ja undertiden flere gange om dagen, og når bataljen blev for slem, blev soldaterne udkommanderede og de bragte, efter at have skilt de kæmpende, hele redeligheden ind i vagten. Der måtte slagsbrødrene forblive under bevogtning indtil deres kaptajner var færdige med klarering og indkøb. Så fik de først lov til at slippe ud, og de blev så af soldaterne ført ned til bådene. Blev slagsmålene alt for ondartede, kaldtes en søofficer med orlogsmatroserne til hjælp. Jeg har i min barndom set mange af den slags affærer fra de to altaner, som vi havde ud mod søen. Dengang havde man jo kun sejlskibe, som var afhængige af vind og vejr, og de var meget længe om rejserne. Man kan jo nok forstå, at søfolkene, når de endelig kom i land gerne ville more sig, og dertil hørte jo et lille glas. Når de fik for mange af den slags var det, de rejste børster. Hvis vinden i længere tid havde været kontrær, havde der samlet sig mange hundrede skibe på rheden. Det var et herligt syn, når vinden blæste op, og alle fartøjerne satte sejl til og sejlede bort. Der var så mange, at den svenske kyst undertiden helt var skjult. Det var også smukt i en mørk efterårsaften at se, når alle lanterne var tændte og skinnede om kap med stjernerne. Kl. 10 om aftenen blev der

For enden af Strandgade, nærmest Kronborgs fæstningsterræn, lå det mægtige Øresunds Toldkammer. Pladsen foran toldkammerbygningen var prydet med et springvand, hvis løvefigur stadig står omtrent på samme sted. På pladsen var der normalt kun adgang for personer med adgang til toldkammeret, og da det var en statslig institution, var der posteret en skildvagt ved indgangen fra Strandgade. I forlængelse af toldkammerbygningen ligger Strandgade 95. Derefter følger 93 og 91 (den hvide bygning), der i dag rummer Museet Skibsklarerergaarden. På den anden side af gaden er indrettet en ankerplads bag muren, der er et stykke af den gamle bymur. Op mod denne er en rød bygning; det må være Strandgade 92, den ejendom, Johan Peter Lundwall ejede – og beboede med sin familie – i 1834. Den store bygning med bindingsværksgavl er Strandgade 90. Maleri udført 1832 for krigsråd J.P. Petersen på skydeskive tilhørende Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab.

Denne akvarel er ganske vist udført i 1830'erne, men næppe meget var forandret i Hildegard Råzgas barndom. Midt i billedet ses Øresunds Toldkammer, der havde sin egen landingsbro i havnen. Det er den, man ser med trapperne. Ved broen var opført de to viste småbygninger, nemlig brokapernes vagthus og karantænehuset. Til venstre i billedet ses Strandgade 90 og 92.

igen løsnet et kanonskud fra vagtskibet. Det var tegn på, at nu skulle alle bådene være ude af havnen, og alle skibsforretningerne skulle lukke. De havde også haft en lang arbejdsdag. Min far var altid på pletten kl. 4, og alle hans folk ligeledes.

Vagtskibet var også til stor fornøjelse for byens ungdom. At komme om bord dør til

en lille dans skattedes meget højt. Man roede tit om aftenen ud til vagtskibet i Unna's båd. Det morede dem meget at få lov til at fyre vagtskuddet af. Naturligvis var der flere ældre medlemmer af samfundet med til den sejlads. De unge skulle jo altid dengang være omgivet af en garde af ældre årgang.

I havnen var også dengang stationeret et

mindre fartøj, som hørte til marinen. Det var en hurtigsejlende jagt, som skulle passe på smuglerne, men smuglerne var også hurtigt sejlede og de narrede ofte toldkutteren.

Smuglerne havde en meget lang, mørkfarvet båd. Årerne i den var omviklede med flit. I en mørk, blæsende aften var de næsten hverken til at høre eller se. Jeg har dog flere gange set båden, når jeg om aftenen spadserede med far på broen. Det var med en vis gysen, man iagttog dem. Smugleri florerede i gamle dage, og folk anså det som en slags sport at narre tolderne. Det blev slet ikke anset for noget uærligt.

Der var en port ved hver af byens indgange. Ved enden af Stengade – ved det lille hus, der kaldes »Øen« – var der en, ved begyndelsen af Lappen var en, og ved enden af Strandgade, hvor Hølsøes Hus ligger, var der også en. Disse porte blev lukket om aftenen.²¹ Ved siden af portene var der en mur og et lille hus til toldbetjenten. Der var tillige et rødt skilderhus med en soldat med gevær etc., som stod der både dag og nat. Toldbetjentens embede bestod i at undersøge alle personer og vogne, som kom til byen. Der skulle nemlig betales told af alle fødevarer, som blev bragt ind til byen, en skrækkelig gene for folk. Derfor elskede de også at snyde sig fra tolden. Tolderen havde en lang stang, som han for nemheds skyld stak ind i vognen og kørte omkring med for at føle, om der ikke var skjult noget: en høne, nogle æg eller andre ting. En gang kom en af mine tanter kørende til byen med en del fødevarer til slægt og venner. Da manden nu stak stokken ind i vognens bund, gav min tante sig til ynkeligt at skribe. Hun sagde, han havde ramt hendes ben. Det var nu ikke benene han havde ramt, men en dejlig fed skinke, som lå der. Tolderen gjorde mange undskyldninger

(min tante var meget smuk), og hun fik lov at køre videre uden flere undersøgelser. Hun snød ikke så meget for pengenes skyld, men for det kedelige ophold og tidsspilde og for sporten og morskaben ved bagefter at kunne fortælle, hvorledes de havde narret tolderen. Man lo og morede sig over hinandens fiffighed. Hvor Strandgade førte ud til Strandvejen var gaden gjort smallere. Kun gående kunne passere, og det endda enkeltvis, da der var anbragt en såkaldt snurre, ligesom ved indgangen til Tivoli. Hvad det skulle være godt for, ved jeg ikke. Det er jo godt, at den slags er gået til sine fædre.

Men hvad der ikke er godt, er at fremskridt og udvidelse af byen har ødelagt mange smukke veje og træer. For eksempel den ganske enestående smukke allé, der i gamle dage førte lige fra byen ud til Kronborg. Den var af en fornem og storslået skønhed. Det var de dejligste træer, jeg nogensinde har set. Mon det ikke havde været muligt at skåne den, da skibsværftet blev bygget? Jeg tror det havde været muligt, men jeg er jo heller ikke sagkyndig.²² Sådan gik det jo også med Københavns gamle volde. Hvor var de dejlige med deres store skyggefulde træer. En smukkere spadser- og hvileplads kunne man ikke tænke, og hvor var det ikke stemningsfuldt at sidde på en bænk dør, når solen gik ned, og at se dels ud over landet, dels ind over byen, hvor der dengang endnu mange steder voksede træer. Nu har man brostenene tilbage. Et dårligt surrogat for træer, buske og fuglesang.

En morsom gammel skik var der endnu i min barndom. Det var, når byens drenge, onsdag aften før påske, rejste til Bloksbjerg, som de kaldte det. De samlede sig på et eller andet ensomt sted. Når de var talrige nok, blev en af de mindste sat på en stige, som nogle af de større bar på skuldrene. Således drog de igen-

Efter sundtoldens ophør i 1857 var der stadig liv i havnen. Her ses søndre mole året efter, hvor en moderne hjuldamp er på vej ind, måske for at samle nogle af de mange mennesker op, der har forsamlet sig på molen. Yderst ses karantænevæsenets såkaldte »Parloir«, opført 1839. Efter sundtoldens ophør blev bygningen udvidet til også at huse byens lodser og færgemænd. Man ser også et skilderhus for den militære vagtpost, der blev udstationeret her under krigen i 1848–51 og atter i 1856 »til Ordens Overholdelse paa Helsingøers Skibsbro«.
Udsnit af maleri af Carl Baagøe 1858.

nem alle byens gader, råbende af fuld hals: »Nu rider vi til Bloksbjerg, til Bloksbjerg, til Bloksbjerg«. Dette gentog de hele byen igennem og efterhånden sluttede en uover-

skuelig skare af gamle og unge sig til dem. Det hele gik til uden spektakler. Når de således havde vandret rundt et par timer, spredtes skaren, og hver gik til sit. Derfor blan-

dede politiet under vor gamle politimester sig ikke deri, men så fik vi en ny politimester. Nye koste fejer jo bedst, så han optrådte straks med rynket pande over for disse unoder. Politistyrken blev udkommanderet og forfulgte drengene. Disse flygtede ud på isen, som det år lå temmelig længe, og her tabte de stigen, så den stakkels dreng, som sad på den, brækkede begge benene. Fra den tid var det forbi med rejserne til Bloksbjerg. Sundtoldens ophævelse var naturligvis et stort tab for Helsingør. I de første år efter, var der en stor del af de gamle skibsførere, der standsede og efter gammel vane provianterede her. Det var især nordmændene, som ikke i deres eget land kunne få de forskellige artikler, de skulle bruge. Lidt efter lidt tynkede det ud med skibene. Man stod på broen og så dem, når de havde god vind, stryge forbi for fulde sejl.

Alle funktionærerne ved Øresunds Toldkammer var jo også blevet brødløse, og det var dengang ikke så let at komme ind i andre bestillinger. De unge mennesker havde haft gode og vellønnede stillinger. Vel skulle de skiftevis flere gange om ugen være i tøjet kl. 4

om morgenen, men det var dog ikke så slem. Mange af dem sad jo i deres klub og spillede kort næsten til samme klokkeslæt, og om man tog tiden bort fra sin nattesøvn fra den ene eller den anden ende af dagen – det kom jo omtrent ud på et. Man kan naturligvis bedre holde sig vågen, når man morer sig, end når man midt om natten skal ruskes ud af fjerene. Et af de unge mennesker plejede at smide sine støvler i hovedet på portneren, når han kaldte på ham. Samme portner lærte så at være forsigtig. Han stak kun næsetippen ind ad døren og råbte: »Waltersdorf, kl. er 4«, så trak han sig hurtigt tilbage, og støvlerne ramte kun døren. En af mine svogre var imellem toldkammerherrerne, som de blev kaldt. Han var dengang forlovet med min søster. Ja, nu måtte han jo se at få en anden beskæftigelse. Han kom ind i toldvæsenet i København med en meget lille gage.²³ Da den endelig steg til 800 rigsdaler, giftede de sig, for dengang kunne folk leve meget pænt af 1.600 kroner. Deres lille hjem var rigtig hyggeligt og rart. De to var de mest gæstfrie mennesker jeg har kendt. Jeg var efter min konfirmation tit på besøg hos dem og vi morede os dejligt.

I 1863 – ca. ti år efter, at maleriet på omslaget at denne bog blev til – blev familien Lundwall igen malet på Belvedere, denne gang af C.F. Richard. Dette billede giver et smukt indtryk at den statelige trævilla, den sirlige have og den åbne udsigt ud over Helsingør og Øresund. Horisonten domineres af Kronborg, den spirløse Sct. Olaf kirke og det dengang nybyggede rådhus, som nok er fremhævet en smule, mens Sct. Mariae kirke ikke er kommet med.

VI

Inden Belvedere var bygget om, så vi kunne bo der om sommeren – den store familie vi jo var, og alle vore sommergæster – gik vi børn med vor barnepige derud om eftermiddagen og legede i haven.²⁴ Ved thetid kom

mor og undertiden far, når han havde tid, og vi drak allesammen the i det store lysthus i haven. Bagefter spiste vi jordbær med fløde fra en flaske, som mor havde bragt med. Senere fik huset den skikkelse det nu har.

Belvedere og husets udsigt er her fotograferet sidst i 1800-tallet, da omgivelserne næppe var ændret meget siden familien Lundwall holdt sine somre her. Den ikke særligt kønne, men rummelige, træbeklædte villa lå med sit sirlige haveanlæg i landlig ensomhed og med fri udsigt over de ubebyggede jorder mod Øresund. Haven er, som det var almindeligt på den tid, inspireret af den engelske romantiske have med slyngede grusstier til spadsereturen, flagstang, velplejede bede og masser af frugttræer. Udaterede fotografier.

Så behøvede vi rigtignok ikke at tage fløde med fra byen, for der var 7 tønder land, der hørte til stedet, og der havde vi to køer gående. Der avledes også havre til vore heste. Ja, da havde vi mælk og fløde i overflodighed, høns, kyllinger og ænder. Duer havde vi en mængde af, så vi manglede aldrig noget, når der kom uventede gæster. Frugt, asparges, jordbær og alle mulige grøntsager havde vi ligeledes masser af i køkkenhaven. Havde vi ingen anden dessert, så bagte Caroline dejlige pandekager med stikkelsbærgrød til. Ja, gamle Caroline, som dengang var ung og glad, sparede sig aldrig. Hvad der var det allerbedste, morede det hende, når vi havde mange gæster, og det var såmænd ikke for drikkepengenes skyld, for dem skulle folk i de tider ikke blive fede af. Foruden selve Belvedere var der også gartnerboligen på den anden side køkkenhaven, gården og hønsehaven.²⁵ Jeg ville ønske, jeg nu havde det dejlige store stykke land eller have. Det var indhegnet med espalier, helt groet over med grønt. Bunden var dækket med græs, og der var også en del frugttræer. Bagved var en henrivende udsigt over havet og markerne omkring.

Den senere ejer af Belvedere byggede sig et abtritt (surrogat for W.C.) med vinduer ud til alle sider, så man kunne sidde og fryde sig over udsigten, dersom man var nødsaget til at

opholde sig der i længere tid.²⁶ I gartnerboligen var også hestestalden og kuskens værelse samt et lille hummer, hvor vor tjenerdreng sov. Oppe i gavlen havde vi et stort gæsteværelse, som vi benyttede til en del af vore sommer-

Udsigten fra Belvederes havestue over haven ned til byen og Øresund var en herlighed, der selvsagt gjorde et dybt indtryk på Hildegard Rázga.

Maleri af Signe Andreasen, dateret 4-10. juli 1904. Privateje.

gæster. Foruden gæstesengene var der undertiden redt en stor søsterseng på gulvet, hvor der kunne sove 5 unge piger. Man tog det ikke dengang så nøje med bekvemmelighederne. Jeg sov engang i flere nætter på en sofaryg, som var taget af sofaen og lagt på gulvet. Man lod alle vinduer og døre stå åbne, så havde

man frisk luft nok. Ja, der var leben på Belvedere, liv og lyst og dans hver aften i havestuen til klaverspil. For det meste var det uden kavalerer, og en del af de unge piger bandt et hvidt lommestørklæde om armen. De agerede herrer og førte deres damer nok så skønt. På Belvedere boede vi om sommeren, men vi blev undertiden noget af efteråret, når dette var mildt. Således skulle Minkas konfirmation fejres derude den 3. oktober.²⁷

Natten før konfirmationen blev det en forrygende orkan. Det meste af taget røg af og regnen styrtede ned i sengene til os. Al frugten i haven blæste ned. Om morgenen var orkanen forbi og solen skinnede. Vi så nu al den ødelæggelse, der var sket om natten. Rundt omkring på markerne kunne vi opsamle alle de ting, der var gemt i skabene på loftet under det tag, der var røget af. Kjoler, dækketøj, paraplyer etc. var fløjet ud og lå drivvådt rundt omkring. Der var dengang en henrivende udsigt på Belvedere. Det var især smukt at se et rigtigt tordenvejr, naturligvis især om natten. Jeg har tit siddet ved mit vindue om natten og set på lynene, når de slog ned. En nat så jeg det slå ned og tænde 3 forskellige steder i Sverige. Det var et smukt og gribende syn. Naturligvis var det frygteligt for de stakkels mennesker, det brændte for, men det var jo så langt borte. Man var så ung og tænkte ikke så meget på dem, som på det smukke syn. Jeg holdt mere af min hund Diego end af mine dukker. Det var også et sjældent trofast dyr, og dertil var den klog og smuk.

Om natten lå Diego uden for min dør på et lille tæppe. Når jeg spillede eller læste mine lektier, lå den ved mine fødder. Når jeg gik ud fulgte den mig, og gik jeg ind i en butik eller på besøg, lå den udenfor og ventede roligt, om det end varede nok så mange timer. Når jeg havde Diego til ledsager, var jeg al-

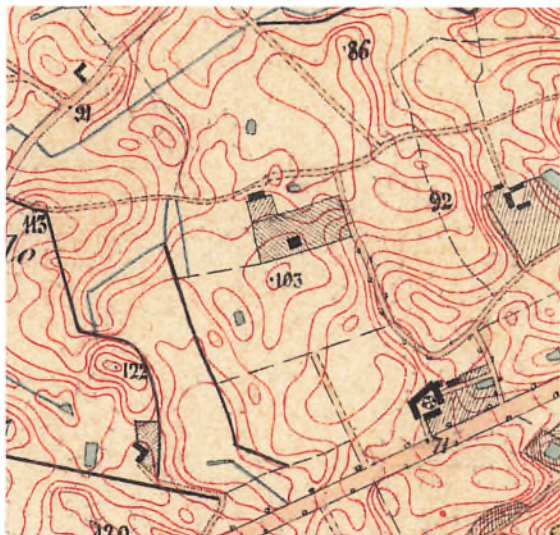
drig bange, selv om jeg skulle gå i mørke hjem til Belvedere. Vejen dertil var meget ensom, og i reglen blev vi jo derude til hen på efteråret. Når jeg gik hjem efter at det var blevet mørkt, passede Diego altid på mig, holdt sig ved min side, og mødte vi nogen, som forekom ham mistænkelig, viste han tænder og knurrede. Ja, han var en udmærket beskytter. Mine Thune var min bedste veninde. Vi var altid sammen om søndagen, ja undertiden fra lørdag aften til mandag morgen, især om sommeren ude på Belvedere. Hvor havde vi det dejligt sammen. Først gik vi i vandet, så legede vi resten af dagen i haven og forspiste os på al den dejlige frugt. Sådanne kirsebær har jeg aldrig set siden. Der var også nogle store kejserindepærer. Senere, da vi blev ældre og sværmede for studenter, var der en ung student, som Mine var meget indtaget i, men en dag så hun ham spise en af de store pærer, og saften flød ned ad hans hage og ikke ganske lille mund, og så forduftede hele forelskelsen, så uappetitligt syntes hun det syn var. Min bror James, som var mange år ældre end jeg, havde en stor flok duer, som jeg passede for ham, når han rejste bort. Så måtte jeg hver dag skrive en beretning om, hvorledes alt stod til. Jeg havde også andre plejebørn af dyreriget. Kyllinger, som hønen havde forladt, due- og fugleunger og vildfarne hunde, som jeg kom trækkende hjem med. Mine kære forældre lod mig altid beholde dem, når der ikke meldte sig nogen ejer. For det meste var de skrækkeligt grimme. Jeg var vist ikke ret gammel, da vi havde den totale solformørkelse, men jeg husker tydeligt det mærkelige røde skær, der lå over alle træerne i haven. Fugle, duer og andre dyr, troede det var nat, og krøb ind i deres reder, og flagermusene kom frem fra deres. Samme år

Engang i 1860'erne tog fotograf C.W. Roikjer i Helsingør dette billede af tre gode veninder – til venstre den endnu ugifte Hildegard Lundwall og til højre Vilhelmine Thune, der blev gift med læge Ludvig Jacobsen, København. Kvinden i midten er ukendt, men er måske en af Hildegards ældre søstre.

tror jeg, vi havde den vældig store komet. Det var et pragtfuldt syn, at se den på den mørke himmel, den umådelig store stjerne og alle de tusinder af mindre stjerner, som dannede halen.

Min mor havde en yngre broder, som var læge og rejste til Sydamerika. Han giftede sig med en formuende spanierinde, blev

På dette udsnit af et topografisk kort fra 1857 ses Lundwalls landsted Belvedere. Det ses midt på kortet, hvor hovedbygningen ligger midt i den store have og gartnerboligen på den anden side af køkkenhaven ud mod nuværende Rosenkildevvej. Nederst ses en del af Kongevejen med Hollandske Mølle, hvorfra man kunne køre op ad en træbevokset allé (omtrent nuværende Belvederevej) til Belvedere. Den ubebyggede nabogrund vest for gartnerboligen tilhørte indtil 1856 N.P. Kirck. Den store ligeledes ubebyggede nabogrund mod syd tilhørte brændevinsbrænder Christian Vilhelmsen.

plantageejer og konsul og kom aldrig senere hjem. Onkel Peter glemte dog aldrig Danmark. Han skrev lange, interessante breve og sendte mor mange smukke ting af guld og sølv og masser af chinchilla-skind.⁶ Far sendte også mange ting over til onkel. Vi blev alle malede på hver sit billede, som blev sendt over til Amerika. Det var en rædsom plage at sidde i timevis stille, imedens man blev foreviget. Senere blev vi alle malede ud på Belvedere. Vi børn plejede da at give hinanden noget for at tage siddetimen. Undertiden løb jeg helt bort;

jeg gemte mig ude i markerne hos mine fugle-reder, hvoraf jeg altid kendte en hel del, eller også skjulte jeg mig i et lille hus med et hjerte i døren, som lå diskret skjult af træer nede i et hjørne af haven.

En vinter foretog min far og bror sammen med en del gamle og unge venner af dem begge en dristig tur. Det var en forrygende snestorm, men desuagtet fik de lyst til at spadsere ud til Belvedere for at spise til aften. Maden tog de med sig; den bestod af et stort stykke oksekød, som de selv ville forvandle til bøf. På Belvedere var der ellers alt, hvad der behøvedes til at gøre det hyggeligt. Huset stod nemlig også om vinteren fuldt monteret, lige til syltetøj og vin i kælderen. Derude morede de sig så udmærket til langt ud på natten, og naturligvis bidrog den gode vin til lystigheden. Men da de skulle gå hjem hen ad morgenstunden var vejret blevet så rædsomt og snedriverne så store, at der hørte al deres gode humør til at komme igennem. Hvert øjeblik trillede en eller anden af de lystige fyre om i sneen og blev næsten borte. Havde de ikke haft min dejlige Diego med, så tror jeg nok et par af de gamle fyre var blevet liggende i sneen. Diego løb nemlig hele tiden frem og tilbage fra toppen af selskabet og til den sidste efternøler. Når nogen blev liggende i sneen, gav han hals og gøde til de gik tilbage og trak den faldne frem af den bløde sne.

Familien Lundwalls nære venner var familien Thune, der her er fotograferet i december 1867, efter at skibsklarerer Eduard Thune (1810–1885) ved sundtoldens ophævelse var flyttet til København, hvor han blev grosserer og etatsråd. Thune sidder i billedets midte med hustruen Justine ved sin højre side, og omkring dem ses børnene. Bag forældrene står Vilhelmine Thune (1844–1933), Hildegards barndomsveninde Mine. Fotografi: Kgl. hoffotograf J. Petersen, København.

VII

I min første ungdom gik en stor begejstring over landet for skandinavismen. Jeg tror en del deraf stammede fra Plougs taler og digte, som var meget yndede. Sit største udslag fik begejstringen, dengang det store nordiske studentermøde var i København.²⁸ Studenterne gæstede også Helsingør og Marienlyst, hvor der var arrangeret en stor Sexa for dem på plænen foran slottet. Begejstringen var stor, sange og taler var der nok af. Vi unge piger var også meget optaget af de unge fremmede. Dansede og spadserede med dem, gav dem blomster etc. etc. Nogle var lidt for gavmilde med deres begejstring, som for eksempel frøknerne D, der rev alle blomsterne af de planter, der smykkede værelserne på slottet for at give dem til studenterne. Så blev det gamle Briggs lidt for broget.²⁹ Han sagde dog intet, så kun med et misbilligende blik på de unge damer, som derfor holdt op med at plyndre blomsterne og i stedet for kastede deres halsbånd til de unge mennesker. Der blev også drukket megen punch den dag, både af herrer og damer.

Jeg var kun 6 år, da den første slesvigske krig 1848 udbrød, men endnu står hele den tid tydelig for min erindring. Jeg husker, hvorledes aviser og løbesedler blev revet bort. De blev læst og studeret med stor glæde over, at det gik vore tapre krigere så godt. Sorg var

der jo nok af over de faldne, men glæden over sejrene var dog overvejende. Kun husker jeg en meget sørgelig aften. Det var efterretningen om, at linieskibet »Gefion« var erobret af fjenden og »Christian den Ottende« var sprunget i luften. Jeg ser tydeligt for mig den store sorg, som alle var grebne af. Mine forældre græd, som om en af deres nærmeste var død.

Men alligevel, hvor var alle mennesker glade for de næste sejre. Og hvor blev tropperne forherligede ved deres hjemkomst. Jeg stod med min moder hos en af hendes veninder. Da soldaterne kom, var det som om det sneede med blomster, således blev de øst ud over soldaterne. Alle havde de buketter på huerne og på spidsen af bajonetten. Ja selv op ad kanten på de store støvler stak der roser og alle mulige andre blomster. Jeg blev meget forbavset ved at se mine ældre søstre i vinduet lige overfor, alle smykkede med højrøde og hvide blomster i håret. Hjemme hos mine forældre var der dækket lange borde til soldaterne. Inde i vor spisestue blev officererne beværtede, og far sparede ikke på sin allerbedste vin. Store æresporte af grønt og blomster var opført flere steder på vejen, én langt ude på Kongevejen. Imellem flag og grønt var en stor hvid plakat, hvorpå der stod »Og hvor der fandtes de blodigste spor, der kæmpede Det andet Jæger-

Marienlyst. 1859

Tidens populære og aktuelle »Illustreret Tidende« var hurtig til at bringe billeder fra det nordiske studentermøde, men desværre kun fra besøgene i Fredensborg og på Frederiksborg.

Det her viste billede fra samme tidsskrift af en anden festlig begivenhed på Marienlyst er lavet blot to år tidligere, men kunne for så vidt lige så godt have vist studenternes besøg på Marienlyst den 15. juni 1862. Xylografi 1859.

kor«. Det var nemlig Andet Jægerkor, som kom til Helsingør. Ved det regiment stod også afdøde oberst N.P. Jensen.³⁰ Han kom meget hos os som ven af min bror. Således husker jeg et bal på Belvedere i anledning af min søster Mariés konfirmation, hvor Jensen stillede vort taffelur tilbage for at ballet kunne vare længere. Det er da et bevis på, at gæsterne ikke kedede sig hos os.

En ganske anden modtagelse fik de

Hildegard Rázga, portrætteret omkring 1870 af fotograf Chr. Wismer, som i den periode havde atelier på Stengade.

Konsul Rázgas døtre, fotograferet af Eline Andersen i Helsingør i 1890'erne. I midten ses Asta Mathilde; hun var datter af Hildegards ældre søster Asta Angelica, men voksede op sammen med Hildegards egne børn. Hun blev gift med handelsgartner Sophus Dithmer i Fiolgade. Til venstre Johanne, der blev gift med brygger Carl Heise, og til højre Doris, der blev lærerinde.³¹

stakkels soldater i 1864, da de kom hjem fra det anstrengende vinterfelttog. Der var ingen glæde og ingen festlig modtagelse, og de stakkels mennesker havde dog måske døjet mere end deres kammerater i 1848. Det var en regnfuld, kold og uhyggelig dag, da de ankom. Våde og forasede måtte de traske omkring og opsøge deres kvarterer, og meget få mennesker var venlige mod dem. Det var synd, for de havde jo gjort deres bedste. Hvad kunne de gøre for, at vi indlod os i en krig med to magter, hvor ethvert fornuftigt menneske måtte kunne se, at vi måtte komme til at trække det korteste strå. Og hvor var ikke krigen begyndt med store forventninger, og hvor mange unge liv blev ikke ofret til ingen nytte. I den tid arbejdede vi unge piger altid på varme

beklædningsstykker til soldaterne: sokker, strømper, halstørklæder og muffediser.

Hvor mange dannebrogsmuffediser strikkede jeg ikke i de dage? Jeg lavede også en lille pose med moskus i, og med lange bånd i. Den skulle bæres inden for tøjet, for at holde utøj borte. Sådant gav jeg til alle de soldater, som efterhånden blev indkaldt og boede hos os, ja til mange flere, som jeg mødte.

Der var en begivenhed fra den første slesvigske krig, som jeg aldrig glemmer. Gemytterne var dengang i stærkt oprør, og alt, hvad der havde hensyn til Tyskland, blev hadet. En aften stod mine forældre og vi børn på en lille altan, som vendte halvt ud mod søen og halvt mod byen og Kronborg. Vi kunne også se de yderste huse af Strandgade, de der vender ud mod havnen. Pludselig kom en skare oprørte mennesker forbi. Vi vidste ikke, hvad der var i vejen, men snart hørte vi store sten slå imod ruderne ovre i Borries' hus.

Borries var tysk af fødsel og havde en stor forretning med tyske skippere.³² Af den grund troede folk – om med rette eller urette, ved jeg ikke – at han havde tyske sympatier. Jeg husker den rædsel, vi alle følte ved at høre stenene brage imod vinduerne. Glasset, der klirrede, og fløj ind i værelserne, og de høje råb og eder, der fulgte med. Der blev ikke en hel rude tilbage. Samme aften kom vor kokkepige ind til bageren og hørte der to mænd tale om, at næste aften skulle vinduerne slås ind hos Lundwalls. Vi havde nemlig også forretninger med tyske skibe. Ved at høre den tale, rejste vor gamle kokkepige sig, gik hen til de to mænd og sagde med vrede »Nej det skal I ikke gøre. Min herre er så dansk af sind som nogen«. Der skete da heller ikke noget af den slags hos os. Jeg tror heller ikke, at nogen her i byen ville have gjort far noget ondt. Dertil var han altfor afholdt af alle, især håndværkere og fattige folk.

Asta Lundwall (1839-68) var Hildegards tre år ældre søster. Hun blev gift med Paul Julius Rázga, men døde i barselseng. Fotograf: T. Hammerom, København. Udateret.

VIII

I de tider gjorde man tit landture. Om søndagen kørte vi for det meste ud i den største af vore vogne. Undertiden var vi også flere landauere, når gode venner og veninder var med, og proviant for hele dagen havde vi med i tildækkede krukker og kurve. Så stoppede man op et eller andet smukt sted i skoven, lavede et improviseret ildsted, hvor man kogte kartofler i en vandkedel og efter middag lavede man kaffe i den samme kedel. Nu må man ikke tro, at måltidet kun bestod af kartofler og kaffe. Nej, der var både skinke med grønærter og stegte kyllinger, som på køreturen var holdt varme i en krukke med uldne tæpper om. Til dessert var der rødgrød eller jordbær med fløde, som var bragt med på en flaske. De gammeldags landauere var omfangsrige. I magasinerne kunne der rummes en hel del, også brød, smør, rejer og andet pålæg i små hvide krukker. Når vi kørte ud, sad gerne min veninde Mine Thune og jeg på det store tjenersæde bag kalechen. Jeg husker en tur til Esirom, hvor der var blevet anbragt en krukke med stegte kyllinger hos os på tjenersædet. Undervejs blev vi sultne og spiste alle leverne og hjerterne fra kyllingerne. Da så kyllingerne kom på bordet, eller rettere på græsset – vi spiste nemlig i skoven med en dug lagt over skovbunden – var alle meget forundrede

over, at de kyllinger alle var så hjerteløse. Det var dejlige ture, men engang havde vi regnvejr, vældigt regnvejr. Vi var fire vogne og blev i Fredensborg til ud på natten. Da vi skulle hjem, var det bælgmørkt, det var nemlig i august. Kuskene kunne ikke se en hånd for sig og måtte overlade alt til hestene, som jo nok skulle finde hjem til den varme stald. Nu ville jeg vist ikke have fundet det så morsomt, men dengang syntes jeg det var evig sjov. Vi blev gennemblødte lige ind til skindet. Min chemise var farvet yndig lyserød, for farven fra min kjole var trængt helt ind til den. Hvor vi lo og morede os derover. Om de ældre fandt det ligeså morsomt er jo rigtigt nok et spørgsmål. Dengang var man ikke bange for nogen ting. Jo for køer – at sige, når de var løse. Heste imod, dem elskede vi. Jeg kyssede vore heste på mulen, og det var min største fornøjelse, når kusken satte mig op på Holgers brede ryg. Jeg red rundt i gården på Belvedere og var ikke bange for de kære dyr, ikke engang efter at jeg var væltet med en eenspænder på Møllebakken, heller ikke efter at min brors 4-årige ridehest løb løbsk med mig på sin dejlige blanke ryg. Det er først nu på mine gamle dage, at jeg er blevet en bangebuks, men det er dog mest siden automobilerne gør vejene usikre.

Der er forresten forskellige af vore forfattere, som jeg har kendt personligt. Drachmann og

Teglstrup Hegn og Hellebæk med de mange skovsøer var et yndet udflugtsmål for helsingoranerne. Her er det nu kun de to piger, der synes at være på udflugt, mens der saves træ i baggrunden, som efterfølgende skal læsses på vognen. Maleri af P.C. Skovgaard 1857.

Schandorph har jeg ofte været sammen med hos Wrights og von Mehrens, og på forskellige udflugter. Afdøde Schandorph var meget elskværdig og en eksemplarisk ægtemand. Man kan ikke tænke sig en ømmere og mere opofrende mand, end han var for sin meget sygelige kone. Det var også morsomt at høre ham

læse op for os af sine endnu utrykte arbejder. Ja, det har jeg også hørt Drachmann gøre.³³ Drachmann boede en sommer på Marianelund, det var den sommer, han skrev »Gurre«. En dejlig midsommerdag inviterede han os og en del af sine venner her fra byen og fra omegnen ud for at besøge sig.

Dette fotografi af et frokostselskab hos forfatteren Alexander Svedstrup i hans imponerende sommerhus »Ellestuen« ved Hornbæk Plantage blev i 1908 optaget som forlæg for et træsnit i »Illustreret Tidende«. Anledningen er Holger Drachmanns fødselsdag, som digteren fejrer med sin egen og Svedstrups familie og med de helsingørske venner, apoteker Johan Rink og konsul Albert Kaas.

Straks efter middag kørte vi i en stor charabanc fuld derud, opfyldte af forventning om en morsom aften. Da vi kom derud, sås ingen festtilberedelser. Drachmanns tre søstre stod ude i haven og rev ost, som vi senere fik på makaroni. Stilheden varede ikke længe, så strømmede gæsterne ind; alene tre store

charabancer fulde fra Hornbæk. Og nu kom der liv i kludene. Der blev dækket lange borde i haven. Hvad vi fik at spise, husker jeg ikke, men vi fik mange slags drikkevarer, og mange af gæsterne havde vognene fulde af vinflasker, vi forresten også. Stemningen var meget munter og livlig. Drachmann

*K.F. Marstrands butik og personale i begyndelsen af 1900-tallet.
På trappestenen står principlen, konsul P.J. Rázga, med knækflip, bowlerhat og diplomatfrakke, og med det ene ben oppe på samme trin ses hans efterfølger, Peter Svendsen.*

førte an, han var en forførdeligt elskværdig vært. Jeg sad ved bordet i nærheden af ham, og da han i løbet af aftenen drak et glas med mig, ville jeg som sædvanlig nippe lidt til glasset, men det fik jeg skam ikke lov til. Drachmann sagde på sin elskværdige måde: »Når man drikker med mig, så tømmer man

sit glas«. Det skyndte jeg mig så at gøre, og vi lo begge og vendte bunden af glasset i vejret. Stemningen var som sagt meget munter, og efter solnedgangen blev hele haven oplyst af kulørte lamper. Der blev danset, klaveret var flyttet ud i haven. Drachmann deklamerede, Charles Kierulf spillede og sang. Der blev gi-

Opholdsstuen i Hildegard Rázgas hjem i Strandgade 71, fotograferet i begyndelsen af 1900-tallet. Der er fornemme møbler og prydenstande fra sundtoldstiden og familieportrætter på væggene, og der er stillet en skærm med en hyrdescene foran kakkellovnen for at sprede varmen.

vet små scener af nogle af Drachmanns dramaer. Steen Drewsen og student Berg spillede på guitar og luth. Det lød meget smukt. Drachmann læste også op for os, vers af det endnu ufuldendte »Gurre«. Der var en stemning over hele den aften, ja nat, som ikke er

til at beskrive. Da vi atter kl. 2 om natten i den dæmrende sommermorgen kørte hjem, var vi alle enige om, at det havde været en dejlig aften, som vi aldrig ville glemme. En senere tur til Snekkersten, hvor vi også skulle være sammen med Drachmann, faldt

Familien Rázga har hyggetime i hjemmet i Strandgade 71, som er indrettet med hele klunketidens opbud af tekstiler og nips. P.J. Rázga og fru Hildegard sidder i baggrunden under viftepalmen; sønnen Paul sidder til venstre;³⁴ til højre læser en af døtrene højt.

ikke så heldigt ud. Vi ventede forgæves med maden på ham. Endelig gik gamle tegnelærer Damm hen til kroen, hvor Drachmann boede, for at se efter ham. Der fik han den besked, at Drachmann var rejst i huj og hast. Grunden var nok den, at alle fiskerne havde sammen-

rottet sig for at give kæmpen en ordentlig af-bankning, fordi han gjorde kur til deres koner. Så blev vi snydt for den fornøjelse at være sammen med ham.

Efterskrift

Hildegard Rázga brugte en gammel protokol fra K.F. Marstrands Eftf. til at nedskrive sine erindringer i. Manuskriptet blev senere renskrevet på maskine, formentlig af en ung slægtning. Fru Rázga fordelte selv eksemplarerne af denne version, og et af dem ligger til grund for nærværende udgave. Det har denne personlige udskrift: »Tilegnet min kjære mangeaarige Veninde, Vilhelmine Jacobsen, født Thune. Fra hendes hengivne Barndoms- og Ungdoms Kammerat, Hildegard Rázga, født Lundwall«. Vilhelmine Jacobsen er »Mine« i erindringerne, datter af skibsklarer Edvard Thune, og det er hendes efterkommere, som velvilligt har stillet værket til udgiverens rådighed. Bent og Christian Waagepetersen har yderligere bistået med mange værdifulde råd og oplysninger. De har desuden hjulpet med tilvejebringelse af bogens illustrationer, mens andre velvilligt er stillet til rådighed af Hildegard Rázgas efterkommer, Paula Rázga Madsen og af museumschef Kenno Pedersen, Helsingør Bymuseum. Hildegard Rázga har uden en egentlig plan nedskrevet sine minder, efterhånden som de har meldt sig i hukommelsen. Derfor er der ved udgivelsen sket en redigering, hvor de enkelte afsnits rækkefølge er ændret for at give skildringen sammenhæng. Desuden er passager, som rummer gentagelser, eller som ikke

har med Helsingør at gøre, udeladt. Bortset fra dette er intet ændret i fru Rázgas personlige beretning. Retskrivningen – som allerede var ændret af maskinskriveren – er moderne, men karakteristiske træk, der må stamme fra fru Rázga, er bevaret.

Birger Mikkelsen

På dette lille oliemaleri, betegnet FF (!) 1900, tilhørende Helsingør Kommunes Museer, ses 4 ejendomme i Strandgade. Det er (fra venstre) nr. 69, 71, 73 og 75. Kun nr. 75 er væsentligt forandret, siden maleriet blev til, idet det i det 20. århundrede har fået et stort mansardtag og en bred gavlkvist med frontispice. K. F. Marstrands hus fremtræder endnu meget som på maleriet. Her boede Hildegard Rázga på førstesalen, da hun skrev sin erindringsbog.

Dette foto af den gamle Hildegard Rázga må stamme fra den periode, da erindringerne blev skrevet. Hun sidder ved sit mahognichatol i boligen på første sal i Strandgade 71 med familieportrætterne foran sig på bordpladen og væggen.

På dette kort fra 1859 ser man, at bebyggelsen holder sig smukt indenfor den århundredegamle bygrænse med Fiolgade og Kongensgade som de yderste mod markjorderne. Mod nordvest ligger Belvedere i helt landlige omgivelser, tilgængelig fra en markvej ud til Kongevejen.

KORT
 ÖRESUND
 1859

- 1. Kungl. Akad.
- 2. Kungl. Akad.
- 3. Kungl. Akad.
- 4. Kungl. Akad.
- 5. Kungl. Akad.
- 6. Kungl. Akad.
- 7. Kungl. Akad.
- 8. Kungl. Akad.
- 9. Kungl. Akad.
- 10. Kungl. Akad.
- 11. Kungl. Akad.
- 12. Kungl. Akad.
- 13. Kungl. Akad.
- 14. Kungl. Akad.
- 15. Kungl. Akad.
- 16. Kungl. Akad.
- 17. Kungl. Akad.
- 18. Kungl. Akad.
- 19. Kungl. Akad.
- 20. Kungl. Akad.

Noter

Paul Julius Rázga.

¹ Lundwall-parret, Johan Peter Lundwall (1801–67) og Cathrine Marie Lundwall, f. Appelroed (1880–88), fik 7 børn, men det først fødte barn, datteren Marie Christine, levede kun et år. De 6 følgende børn, som alle ses på J. F. Møllers store fremstilling af Lundwall-familien fra ca. 1855 (bogens omslag), er:

1. James Webster (1831–1900), som blev gift med Caroline Fritzine Hilarius-Kalckau.

2. Isca Christine Dorothea (1832–1911), som blev gift med W. v. Aller, med hvem hun fik 6 børn.

3. Marie Louise (1835–1907), som blev gift med Sophus Gradman, med hvem hun fik 5 børn.

4. Emilie Catharine, kaldet Minka (1837–1904).

5. Asta Angelica Margrethe (1839–68), som blev gift med Paul Julius Rázga; hun fødte datteren Asta Mathilde Rázga, men døde i barselsengen.

Hildegard Theodora Augusta (1842–1932), bogens forfatter.

Blandt de øvrige portrætterede på J.F. Møllers maleri ses Hildegards morbroder, færgemanden Lars Svendsen Gundersen (1802/3–85) (med høj hat) og dennes og moderens halvbroder, lægen Niels Peter Møller (se note 4).

- 2 Konsul Paul Julius Rázga (1837 – 1912). Han var født i Modor (Modern), Ungarn som søn af en ungarsk præst og dennes danske hustru.
- 3 Den nuværende forretning Simon Unnas Eftf., Strandgade 75, ligger ikke på »Unnas Hjørne«, som forsvandt ved nedrivningen af havnekarréen i 1939. Simon Unna byggede omkring 1925 hus med butik og beboelse på Strandgade 78/Brostræde 2, omtrent hvor Kulturhuset Toldkammeret i dag ligger.
- 4 Hun boede i Strandgade 81–83, og her voksede børnene Cecilie og Vigo Kirck op. Vigo Kirck førte resterne af faderen, N.P. Kircks engang så blomstrende forretning videre sin død i 1919, mens Cecilie Kirck boede ugift i ejendommen til sin død i 1930.
- 5 Filippine er en slags væddemål, som består i, at to personer, når der findes en mand eller nød med to kerner i, spiser hver sin og aftaler en tidsfrist, til hvilken det gælder om at komme den anden i forkøbet med at sige: »Filippine!« til ham. Den, for hvem det lykkes, har vundet, og taberen må give vinderen en gave.
- 6 Cathrine Lundwalls halvbroder, lægen Niels Peter Møller, som var født i Helsingør i 1812, drog ud som skibslæge på en hvalfangerekspedition til Sydhavet den 11. maj 1839; skibet vendte tilbage to år og en dag senere, men da var Møller ikke med. Fra nytår 1841 var han blevet i Talcahuono, Chile, og i dette land blev han. Her blev han gift med en godsejersdatter, Carmen Serrano, med hvem han fik 6 børn; han blev selv godsejer samt ingeniør og vicekonsul og levede et virksomt liv, indtil han døde i 1895. I den sidste snes år af sit liv var han dog blind. Fra Chile sendte han i 1870'erne store samlinger til Nationalmuseet i København, dels til Etnografisk Samling, dels til Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, samt til Zoologisk Museum sammesteds. Niels Peter Møller er blandt de portrætterede på maleren J.F. Møllers maleri (bogens omslag), skønt han altså havde forladt Danmark mange år forinden – og Hildegard har aldrig i virkeligheden siddet i Belvederes have sammen med ham; hun har ganske enkelt aldrig set ham.
- 7 Johannes Boye (1825–92). Han var søn af sognepræst ved Sct. Olai kirke, Caspar Johannes Boye; han blev gift med en af Unnas døtre og var til 1862 assistent ved Øresunds Toldkammer. Derpå blev han kasserer i en sparekasse i København.
- 8 Charlotte Unna (1834–1915), som 1866 giftede sig med arkitekt Vilhelm Klein, var en af sin tids markante kvinder. Den danske kvindesagspioner Mathilde Fibiger var i en periode gæst hos familien Unna i Strandgade, og den 12-årige Charlotte besluttede at kæmpe for kvindernes intellektuelle, økonomiske og politiske frigørelse. I 1871 var hun med til at stifte Dansk Kvindesamfund, og i 1873 oprettede hun sammen med sin mand Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder i København.
- 9 Cand. polyt. David Monrad var overlærer og inspektør på Helsingør højere Realskole, Kongensgade 12, som var forgænger for Helsingør Gymnasium.

- 10 Kgl. kammersanger Peter Schram (1819–95) var den store operastjerne på Det kgl. Teater, hvor han især brillerede i Mozart-partier.
- 11 Muligvis L.R. Cohn, der fra 1816 ejede Stengade 40/Strandgade 49.
- 12 Kosten på sejlskibene var vitaminfattig, så der var godt salg af grøntsager og frugt hos de høkersker, som efter aftale med skibsklarererne handlede fra porte og kælderhalse. Den omsætning lod huset gerne gå fra sig til dygtige kvinder som Christiane Petersen, kaldet Jane Flyger, i Kircks Gaard, Strandgade 81, og Elin Ramm hos købmand Chr. Svendsen i Strandgade 77, men fortjenesten var god. Madam Ramm kunne give sine børn en god uddannelse, så en af sønnerne endte som direktør for sporvognsselskabet på Frederiksberg.
- 13 Marie Liebe (1798–1879) havde været i balletten på Det kgl. Teater. Hun kom 1829 til Helsingør, hvor hun blev håndgerningslærerinde, mens hendes mand virkede som organist i Sct. Mariæ kirke. I mere end 50 år samlede hun penge ind og hjalp byens fattige med mad og tøj. Hun var »en skytsengel for de fattige i Helsingør, og hendes navn og hendes gerning burde aldrig glemmes dér«, skrev M. Galschiøt.
- 14 John Good var efterkommer af en af de engelske købmænd, som i 1700-tallet tjente formuer i Helsingør. Faderen havde haft købmandsgård i Bjerregade 28 og havde eget landsted, »Gurrehus«. Sønnen levede mere beskedent i Fiolgade.
- 15 Den 35-årige sproglærer Nicolai Seehusen boede ifølge folketællingen 1855 til leje hos urmager Hallstrøm på hjørnet af Strandgade 60 og Hovedvagsstræde.
- 16 Den gamle komponist er sikkert Carl Schütz (1815–1890), der var en elsket lærer på Helsingør Borgerskole til 1882. Tegnelæreren må være Johan Damm (1820–94), der underviste på Helsingør højere Realskole. Han var en fin blomstermaler, hvis billeder fandtes i mange hjem i byen.
- 17 Den skånskfødte, ugifte guldsmed Martin Ludvig Weller (ca. 1781–1856) havde værksted og bolig på Stengade 60 ved rådhuset sammen med sin to år ældre bror, guldsmed Carl Adolph Weller. Det er en af de to personer, der omtales.
- 18 Rimeligvis Carl Wilhelm de Meza (1819–1911), der var søn af overlæge ved Øresundshospitalet C.J.T. de Meza (1756–1844) og yngre bror til overgeneralen fra 1864, C.J. de Meza. Han begyndte som købmand i fødebyen Helsingør, men blev siden stiftorganist i Aalborg.
- 19 Therese Bournonville, datter af Det kgl. Teaters balletmester.
- 20 Johan Peter Lundwall købte i 1844 og 1846 to store parceller af Helsingørs markjorder, nemlig matrikelnummer 36 og 37. På nr. 37 opførte han i 1850 landstedet »Belvedere«, der var en grundmuret bygning, delvis af bindingsværk og beklædt med brædder.
- 21 Overretssagfører P.J.C. Holsøe havde 1880 købt Stephan Hansens Palæ, Strandgade 95, efter at det sidste handelsfirma i huset havde måttet give op. På den anden

side af Sophie Brahesgade lå Øresunds Toldkammer, der blev nedrevet 1859. Vagterne skulle holde øje med al færdsel på toldkammerpladsen. »Øen« var det lille område mellem Stengade, Stenstræde og Svingelpport, hvor man indtil 1960'erne kunne se den gamle accisebod. Her opkrævede toldere accisen, en omsætningskat på alle varer, der blev ført til byen. Systemet blev afskaffet i 1851, hvorpå de gamle bevogtede byporte blev sløjfet.

22 Alléen førte fra Kongensgade over det senere værftsområde til den første bro over slottets voldgrave. Alléen blev fældet i 1882, da Helsingør Jernskibsværft begyndte sin virksomhed.

23 Denne svoger var Sophus Gradmann (1832–1900), skibsklarerersøn fra Helsingør. Han giftede sig med Marie Lundwall (1835–1907), blev assistent ved Øresunds Toldkammer og sluttede som toldinspektør i København.

24 Da Lundwall købte ejendommen i 1844, lod han snart opføre en grundmuret bygning, der i 1850 blev udvidet til den store villa »Belvedere«. Villaen var dels grundmuret og dels af bindingsværk, og hele bygningen var beklædt med brædder. En beskrivelse af bygningen fra 1867 lyder: 2 etager høj med skifertag og kælder. Denne sidste indeholder en forstue, et køkken med komfur, et vaskerkøkken med en indmuret jerngryde, et pigekammer med jernvindovn og 2 spisekamre. I etagerne findes en forstue med trappeopgang, 8 gipsede, oliemalede og tapetserede værelser med 7 jernvindovne, og på loftet to gavlværelser. I haven stod et lysthus, der i 1887 blev om-

bygget med kælder og forsynet med stråtag. Desuden var der andre bygninger på grunden, samt den herunder omtalte gartnerbolig.

25 Gartnerboligen var en grundmuret bygning med stråtag. I bygningen var to forstuer med trappeopgange, to gipsede, tapetserede og oliemalede værelser med en jernvindovn, et køkken, et spisekammer, og i den ene ende af bygningen en stald, lo og brændehus. Ved gartnerboligen stod et udhus, som i 1887 blev forsynet med tegltag i stedet for stråtaget. Desuden var der en ladebygning, som i 1887 fik taget belagt med tagpap.

26 Ejeren var utvivlsomt grosserer, Philipsen, der havde erhvervet Belvedere omkring 1880. Han byggede ifølge brandforsikringsarkivalierne lokummet i 1887.

27 Minka var kælenavn for Hildegard Rázgas søster, Emilie Cathrine Lundwall (1837–1904). (se note 1).

28 Det nordiske studentermøde fandt sted i København i juni 1862. Studenterne ankom til Helsingør søndag formiddag den 15. juni 1862 og førtes i optog gennem byen, og overalt, hvor de unge mennesker kom forbi »vare Husene smykkede med Flag og Grønt, og Vinduerne fulde af Damer, der, viftende med Tørklæder, kastede Blomster paa de Forbidragende«. Ved ankomsten til Marienlysts have kunne studenterne beundre den fornemme bygning, fra hvis tag de tre nordiske flag vajede. Også her kastede damerne blomster ud til studenterne, inden de ifølge Helsingør Avis kunne »begive sig ind på Festpladsen,

Hildegard Rázgas to yngste børn, Paul og Doris, omkring 1880.

en stor Græsplaine midt i Haven, omgivet med løvrige Alléer og Busketter. Lidt fra Indgangen var opreist en Talerstol, paa hvis Sider var anbragt tvende Piedestaler, den ene med Frederik VII's og den anden med Carl XV's Buste. Talerstolen og begge Piedestalerne vare beklædte med Gran og prydede med Blomster; førstnævnte Piedestal med Blomster af danske Nationalfarver, og sidstnævnte af de svenske og norske. Bagved samme vaiede de tre nordiske

Faner. Denne hele Decoration tildrog sig ved sin Skjønhed og fyldige Udstyrelse almindelig Opmærksomhed. Da Studenterne vare samlede paa Festpladsen, bragtes dem, ved Helsingørs Haandværker Sangforenings Assistance, en Velkomsthilsen med Sang af Rectoren ved den herværende Realskole, Candidat Lassen. Derpå besteg Borgemester Olrik talerstolen og bød paa Helsingørs Indvaaneres Vegne Gæsterne Velkommen, idet han tillige udtalte Byens levende Deltagelse for de nordiske, Studentermøder.... Nu fordelte man sig ved de opstillede Borde, hvor man staaende indtog en Sexa. Efterat denne var sluttet, og flere Sange vare afsungne af de forskellige Sangforeninger, udbragte Kammerherre, Bataillonscommandeur Zepelin et Leve for begge de nordiske Konger. Imellem Talerne morede Gæsterne sig deels med Dands, saavel paa Græsplainen som i Slottet, deels med Afsyngelsen af de Sange, af hvilke en, som blev sunget af de danske Studenter paa Altanen ovenpaa Slottet, lød særdeles smukt nedover hele Haven«.

- ²⁹ Joseph William Briggs (1818–91) var fra 1847 vært på Hôtel d'Øresund på Stengade, og 1860-76 var han bestyrer af Marienlyst Kur- og Søbåd, som dengang også omfattede Marienlyst slot.
- ³⁰ Niels Peder Jensen var kontorist i en af Helsingørs skibsklarerergårde, da den første slesvigske krig brød ud i 1848. Han meldte sig som frivillig og kom med byens garnison, 2. Jægerkorps, i felten, hvor korpset kæmpede ved bl.a. Bov, Slesvig og Oversø. N.P. Jensen deltog også i krigen i 1864, og han blev senere en højt anset militærhistoriker.

31 De tre søstre er:

T.v.: Hildegards datter Johanne Emilie Rázga (1871–1929), som blev gift med brygger Carl Heise.

I midten: Asta Mathilde Rázga (1868–1924), datter af Paul Julius Rázga og Hildegards ældre søster Asta Angelica. Hun blev gift med handelsgartner Sophus Valdemar Dithmer, med hvem hun fik 5 børn.

T. h.: Hildegards datter Isca Dorothea Margrethe (kaldet Doris) Rázga (1875–1935).

32 Johan Chr. Borries (1782–1857) stammede fra Pommern. Fra 1810 ledede han skibsklarerfirmaet »Sal. Arent van Deurs' Enke & Co.«, som havde til huse i Stephan Hansens Palæ, Strandgade 95. Dette firma gik imidlertid fallit i 1816, og Borries startede et nyt firma, Arent van Deurs og Kpg. Borries korresponderede med tyske forretningsforbindelser, og derfor opstod i 1848 det ubegrundede rygte, at han var spion. Det van Deurs'ke familiefirma, hvis historie gik tilbage til 1600-tallet, gik fallit i 1862, efter at to sønner uden held havde forsøgt at fortsætte det efter Borries' død i 1857.

33 Digterne Holger Drachmann og Sophus Schandorph, viseforfatteren Charles Kierulf og journalisten Steen Drewsen kom hyppigt hos apoteker Johan Rink i Det gamle Apotek i Strandgade 77 og hos forfatteren Alexander Svedstrup i Ellekilde. De kom derfor også til at møde det øvrige borgerskab i skibsklarerergårdene, som familierne Lundwall, Kaas, Wright og von Mehren.

Den yngste datter, Doris, som ganske ung.

34 Hildegards søn, Paul Rázga (1874–1951), som blev ingeniør i Store Nordiske Telegrafelskab og gift med en restauratørdatter fra Lyngby, med hvem han fik 4 børn.

